

Företagsekonomiska institutionen
EKONOMIHÖGSKOLAN VID
LUNDS UNIVERSITET

Kandidatuppsats
Januari 2007

Etiska fondbörvaltares påverkan på företagens hållbarhetsredovisning

Handledare
Gunnar Wahlström

Författare
Petter Alberts
Joel Gustafsson
Kristian Gustafsson
Jesper Håkansson

Sammanfattning

Uppsatsens titel:	Etiska fondförvaltares påverkan på företagens hållbarhetsredovisning.
Seminariedatum:	18 januari, 2007
Ämne/kurs:	FEK 582 Kandidatuppsats, Företagsekonomi, 10 p
Författare:	Petter Alberts, Joel Gustafsson, Kristian Gustafsson, Jesper Håkansson
Handledare:	Gunnar Wahlström
Fem nyckelord:	Hållbarhetsredovisning, etiska investeringar, Institutionell teori, Intressentteori, Corporate Social Responsibility (CSR)
Syfte:	Vårt syfte är att utreda om svenska förvaltare av etiska fonder påverkar utvecklingen av hållbarhetsredovisningen hos svenska börsföretag. I den mån de påverkar ska vi dessutom utreda vad de påverkar och hur.
Metod:	Uppsatsen är kvalitativ, deskriptiv och genomförs med användande av grundad teori (Glaser & Strauss). Empiriinsamlingen har huvudsakligen skett genom intervjuer.
Teoretiska perspektiv:	Det teoretiska ramverket består av de vidareutvecklingar av intressentteorin som utvecklats inom forskningsområden som angränsar vårt, institutionell teori efter bland andra Jönsson samt Porters och Chuas teorier om kvalitativ och kvantitativ information.
Empiri:	Två empiriska undersökningar genomförs. Den första utreder om och hur förvaltarna av etiska fonder försöker påverka företagens hållbarhetsredovisning. Den andra genomförs med företagen i fokus och utreder om dessa anammar fondförvaltarnas önskemål.
Resultat:	Förvaltare av etiska fonder påverkar i viss mån företagens hållbarhetsredovisning. Direkt påverkan rör vanligen önskemål om mer kvantitativ information och övrig påverkan sker främst genom synpunkter på företagens hållbarhetsarbete och ett allmänt önskemål om transparens.

Abstract

Title:	The Influence of Ethical Funds on the Companies' Sustainability Reporting
Seminar date:	January 18 th 2007
Course:	FEK 582 Bachelor thesis in Business Administration, 10 Swedish credits (15 ECTS)
Authors:	Petter Alberts, Joel Gustafsson, Kristian Gustafsson, Jesper Håkansson
Advisor:	Gunnar Wahlström
Keywords:	Sustainability Reporting, Ethical Investment, Institutional Theory, Stakeholder Theory, CSR
Purpose:	Our purpose is to examine whether Swedish ethical funds influence the development of the sustainability reporting of the companies on the Swedish stock market. To the extent they have an influence, we will further examine what they affect and how.
Methodology:	This is a qualitative, descriptive thesis conducted employing grounded theory (Glaser & Strauss). For the empirical material we have mainly used interviews.
Theoretical perspectives:	The theoretical framework consists of developments of stakeholder theory developed in fields of research adjacent to ours, and institutional theory of Jönsson among others, in addition to Porter's and Chua's theories regarding quantitative and qualitative information.
Empirical foundation:	Two empirical studies are conducted. The first one examines whether managers of ethical funds are trying to influence the sustainability reporting of companies. The second study has the companies in focus and examines whether they adopt to the aspirations of the ethical funds.
Conclusions:	Managers of ethical funds influence, to some extent, the sustainability reporting of the companies. Direct influence often regards more quantitative information whereas influence apart from that mainly is directed through sustainability issues and a general urge for transparency.

Förkortningar

CSR	Corporate Social Responsibility
EEA	European Environment Agency
FAR	Föreningen Auktoriserade Revisorer, numera betydelselöst
FEE	Fédération des Experts comptables Européens / The European Federation of Accountants
G3	Generation 3 (av GRI:s riktlinjer)
GES	Global Ethical Standard
GRI	Global Reporting Initiative
ILO	International Labour Organization
KPA	Ursprungligen Kommunernas Pensionsanstalt, numera utan betydelse
NGO	Non Governmental Organization
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
PRI	Principles for Responsible Investment
SD	Sustainable development
SRI	Socially Responsible Investment
SRM	Stakeholder Relationship Management
UNICEF	United Nations Children's Fund
UNEP	United Nations Environment Programme
WRI	World Resources Institute
WCED	World Commission on Environment and Development
WWF	World Wide Fund for Nature

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING	6
1.1 BAKGRUND	6
1.2 PROBLEMDISKUSSION	7
1.3 POSITIONERING	9
1.4 FORSKNINGSFRÅGA	10
1.5 SYFTE	10
1.6 AVGRÄNSNINGAR	10
1.7 KAPITELAVSLUTNING OCH DISPOSITION.....	11
2 LITTERATURGENOMGÅNG.....	13
2.1 CENTRALA BEGREPP	13
2.1.1 Etiska investeringar.....	13
2.1.2 Hållbarhetsredovisning.....	15
2.2 FORSKNING PÅ SAMBANDET SRI OCH CSR.....	17
2.3 ANGRÄNSANDE TEORIER.....	19
2.3.1 Intressenteori.....	19
2.3.2 Institutionell teori.....	22
2.3.3 Kvalitativ och kvantitativ information.....	24
2.4 KAPITELAVSLUTNING	25
3 METOD	27
3.1 METODOLOGISKA ANGREPPSSÄTT FÖR UPPSATSEN	27
3.1.1 Deskriptiv ansats	27
3.1.2 Induktion	27
3.1.3 Kvalitativ metod	27
3.1.4 Grundad teori.....	28
3.2 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT OCH DATAINSAMLING	29
3.2.1 Arbetsgången.....	29
3.2.2 Dokumentstudier	29
3.2.3 Intervjuer.....	29
3.2.4 Urvalsproblematiken.....	31
3.2.5 Dataanalys	32
3.3 UTVÄRDERING AV METODVAL	33
3.3.1 Reliabilitet.....	33
3.3.2 Validitet.....	34
3.3.3 Källkritik	34
3.4 KAPITELAVSLUTNING	35
4 FÖRVALTARE AV ETISKA FONDER.....	36
4.1 KARTLÄGGNING OCH KATEGORISERING AV FÖRVALTARE AV ETISKA FONDER I SVERIGE	36
4.2 NÄRMARE GRANSKNING AV UTVALDA FONDFÖRVALTARE	37
4.2.1 Banco.....	38
4.2.2 Swedbank/Robur.....	40
4.2.3 Folksam/KPA	43
4.3 KAPITELAVSLUTNING	45
5 FÖRETAGENS HÅLLBARHETSREDOVISNING	46
5.1 ÖVERSIKTIG KARTLÄGGNING AV HÅLLBARHETSREDOVISNINGEN I SVERIGE	46
5.2 PRESENTATION AV UTVALDA UNDERSÖKNINGSOBJEKT	47
5.2.1 Trelleborg.....	47
5.2.2 Lindex.....	48
5.2.3 TeliaSonera	49
5.2.4 Svenska Cellulosa Aktiebolaget (SCA).....	50
5.2.5 Atlas Copco	51
5.2.6 AstraZeneca.....	52
5.2.7 IKEA.....	53
5.2.8 Tetra Pak.....	54

5.3 REVISORER	55
5.3.1 <i>Ernst & Young</i>	55
5.3.2 <i>Öhrlings PricewaterhouseCoopers</i>	56
5.4 KAPITELAVSLUTNING	58
6 SLUTDISKUSSION	60
6.1 FORSKNINGSFRÅGAN BESVARAS UTIFRÅN EMPIRIN	60
6.1.1 <i>Påverkar förvaltare av etiska fonder hållbarhetsredovisningen?</i>	61
6.1.2 <i>Hur påverkar de?</i>	61
6.1.3 <i>Vad påverkar de?</i>	63
6.2 STUDIENS TEORETISKA BIDRAG	67
6.3 REFLEKTIONER ÖVER STUDIENS SLUTSATSER	68
6.4 FÖRSLAG TILL FORTSATTAS STUDIER.....	69
KÄLLFÖRTECKNING	70
TRYCKTA KÄLLOR	70
<i>Böcker och rapporter</i>	70
<i>Artiklar</i>	72
ELEKTRONISKA KÄLLOR	75
<i>Rapporter</i>	75
<i>Officiella hemsidor</i>	76
<i>Artiklar</i>	77
FÖRETAGSINTERNA KÄLLOR	77
INTERVJUER.....	78
FIGURFÖRTECKNING	79
APPENDIX I	80
APPENDIX II.....	82
APPENDIX III.....	84
APPENDIX IV	86

1 INLEDNING

Kapitlet inleds med en bakgrund och en problemdiskussion för det ämnesområde som uppsatsen behandlar. Därefter ges en inblick i tidigare forskning kring problemområdet och ett forskningsgap identifieras, vilket leder fram till uppsatsens forskningsfråga och syfte. Vi redogör sedan för de avgränsningar som gjorts och slutligen presenteras en disposition för hela uppsatsen.

1.1 Bakgrund

We have been exceeding the Earth's ability to support our lifestyles for the past 20 years, and we need to stop. We must balance our consumption with the natural world's capacity to regenerate and absorb our wastes. If we do not, we risk irreversible damage. (WWF International 2006, s. 1)

På detta sätt introducerar WWF Internationals generaldirektör, James Leape, organisationens senaste rapport över vår planets ekologiska tillstånd och mänsklighetens inverkan på detta. Den är bara en i raden av alarmerande rapporter kring det globala samhällets ohållbara utveckling (United Nations 2002; WRI 2005; EEA 2005; Worldwatch Institute 2006; H M Treasury 2006). Hur och varför vi har hamnat i denna situation råder det ingen enighet kring, men att situationen är ohållbar ur ett socialt, ekonomiskt och inte minst ekologiskt perspektiv står idag utom alla tvivel (se rapporter ovan).

Grunden till denna utveckling lades först genom kolonialismen och sedan industrialiseringen, vilka båda medförde omvälvande sociala, ekonomiska och miljömässiga förändringar. I denna utveckling har starka intressegruppers ekonomiska intressen alltid prioriterats (Landes 1998). De sociala konsekvenserna iaktogs förhållandevis tidigt och mötte en gradvis motreaktion i form av framväxande fackföreningsrörelser med mera, efter något århundrades industrialisering i de tidigast industrialiserade länderna, medan de fortfarande idag är lågt prioriterade i många utvecklingsländer (Roman 2004). De ekologiska problemen uppmärksammades däremot långt senare och inte förrän under 1960-talet började en opinion i miljöfrågorna väckas, som alltsedan dess vuxit sig starkare (Larsson et al 2003).

FN spelade tidigt en aktiv roll i den framväxande miljörörelsen och organisationens första miljökonferens hölls i Stockholm 1972. Arbetet inom FN fortsatte

med generalförsamlingens tillsättande av Bruntlandkommissionen, ledd av Norges statsminister Gro Harlem Brundtland, 1983. Kommissionens rapport, *Our Common Future*, som lades fram 1987, behandlade frågor om hållbar utveckling och förde upp dessa på den storpolitiska dagordningen på ett sätt som förut inte skett. Arbetet följdes upp med en stor miljö- och utvecklingskonferens i Rio de Janeiro 1992, känd som Earth Summit, där nästan alla världens länder och ett stort antal NGOs var representerade. Konferensen resulterade bland annat i antagandet av Agenda 21 och Konventionen om biologisk mångfald, med mål och riktlinjer inom hållbarhetsområdet. Arbetet har fortskridit med ytterligare en världskonferens i Johannesburg 2002 och efter hand så har flera andra internationella organ, såsom EU och OECD, också engagerat sig i dessa frågor. (Precht 2005)

Parallellt med denna nya offentliga diskurs på världspolitisk nivå började en allt större medvetenhet kring miljöfrågor att växa fram hos befolkningen i västvärlden, som organiserade sig i NGOs, politiska partier och andra typer av intresseorganisationer. Miljörörelsen har allteftersom knutit allt starkare band med rörelser som kämpar för mänskliga rättigheter, för bättre arbetsförhållanden, mot fattigdom och andra sociala och etiska fördelnings- och rättvisefrågor. Den ökade insikten kring dessa problems sammankoppling ligger till grund för anti-globaliseringsrörelsen som vuxit sig stark under andra hälften av 1990-talet och framåt. (O'Neill 2004)

Företagens roll i denna utveckling var till en början passiv, men högre krav i ekologiska och sociala frågor, från en rad intressenter såsom lagstiftare, kunder, anställda, investerare och NGOs har betytt att hållbarhetsaspekter¹ under de senaste årtiondena kommit upp och fått en alltmer framträdande plats på företagsledningarnas agenda. (Precht 2005)

1.2 Problemdiskussion

Många gånger har företag först engagerat sig i hållbarhetsfrågor efter att miljömässiga och sociala tillkortakommanden i verksamheten har uppmärksamats av NGOs eller media (Precht 2005). Skandalerna har duggat tätt under de senaste decennierna och rapporter visar att allmänhetens förtroende för näringslivet gått ner under början på det nya millenniet, både internationellt (World Economic Forum 2003) och i Sverige (Holmberg et al 2003). Samtidigt visar en annan undersökning, *The Millennium Poll*, som genomfördes 1999 på global nivå att två tredjedelar av befolkningen i de 23 länder som undersöktes

¹ Med hållbarhetsaspekter och hållbarhetsfrågor menar vi i denna uppsats ett företags arbete med sociala och ekologiska konsekvenser av verksamheten.

önskar se en utveckling där företagen inte enbart fyller sin traditionella roll, inom lagens ramar, utan också tar ett utvidgat socialt ansvar (Environics International 1999).

I en svensk enkätundersökning från 2002 genomförd av Dagens Nyheter framkommer dessutom att svenska konsumenter upplever att de har en reell makt att påverka utvecklingen genom sina konsumtionsbeslut (Björling 2002). Fenomen som ekologiska produkter, rättvisemärkta varor och hållbar konsumtion har vuxit fram som instrument genom vilka konsumenter tydligt kan påverka företagens inställning till hållbarhetsfrågor. Från 1980-talets början och framåt har ytterligare ett potentiellt kraftfullt verktyg för att påverka företagen i en hållbar riktning vuxit fram, nämligen etiska investeringar (Amalric 2004).

Som ett svar på det tryck som företagen utsatts för både från civilsamhället och från storpolitiskt håll, inledningsvis inom miljöområdet, har flertalet företag implementerat miljöpolicy, miljöledningssystem och miljörapportering till externa intressenter. Från miljöområdet har intresset dock på senare år även spillt över till andra delar och en mer holistisk ansats kan anas, där begrepp som etisk kod för uppförande och socialt ansvarstagande dyker upp allt tätare. Miljörapporteringen har vuxit till något som brukar kallas för en hållbarhetsredovisning, i vilken företaget rapporterar kring såväl ekonomiska, sociala och ekologiska aspekter av verksamheten. (Owen 2003)

Hållbarhetsredovisningen har i sig inget egenvärde, men att företag bedriver en hållbar verksamhet, ur ett ekonomiskt såväl som ett ekologiskt och socialt perspektiv, har ett väsentligt samhällsekonomiskt värde (Stiglitz 2006). Redovisningens uppgift, åtminstone den finansiella redovisningens uppgift, är att förse intressenter med tillförlitlig och väsentlig information om redovisningsenheten, så att dessa kan fatta rationella beslut (IASB:s föreställningsram 2006, bl. a. punkt 12-14). Om företagets hållbarhetsredovisning upprättas enligt dessa premisser, hjälper den därmed både företagets interna och externa intressenter att driva på utvecklingen i en hållbar riktning, genom att ge dem möjligheten att fatta rationella beslut som stöder en sådan utveckling. Vissa bedömare menar dock att hållbarhetsredovisningen inte har nått så långt än (Flening 2005). Genom att utreda hur hållbarhetsredovisningen utvecklas och vilken roll som olika externa intressenter spelar i denna utveckling kan ökad förståelse ges kring hur huvudmålet, ett hållbart samhälle, kan nås.

1.3 Positionering

Aktörerna på finansmarknaden med ägarna i spetsen är mycket viktiga intressenter för alla företag och inom den finansiella redovisningen prioriteras deras intressen traditionellt över alla andra. Konventionella investerare och analytiker är i behov av information för att avgöra investeringsobjektets finansiella attraktivitet. Då det gäller hållbarhetsredovisningen är denna intressentgrupp därför intresserad av hur hållbarhetsaspekter påverkar ett företags värde och risk. Ett flertal studier har visat att de finansiella aktörernas informationsbehov i dessa frågor inte täcks av den hållbarhetsredovisning som företagen tillhandahåller idag (se t.ex. Flening 2005).

För etiska investerare, en grupp som växer kraftigt både i Sverige (Aspelin 2005; Strandberg 2006) och internationellt (Social Investment Forum 2006), är informationsbehovet delvis annorlunda. Även om forskningen är ofullständig så finns det studier som har påvisat att hållbarhetsredovisningen inte tillgodoser alla krav och önskemål som denna investerargrupp har (Malm et al 2002; Hummels et al 2004). För en etisk investerare ligger fokus inte enbart på investeringsobjektets finansiella attraktivitet utan också på företagets generella uppförande utifrån ett antal etiska kriterier (se vidare under 2.1 och 4.1). Hur de två aspekterna hänger ihop, alltså om det finns någon positiv eller negativ korrelation mellan ett företags etiska uppförande och dess finansiella resultat, är inte helt klarlagt (Michelson et al 2004).

Eftersom det finns flera bedömare som menar att etiska överväganden kommer att spela en allt större roll framöver också för traditionella investerare, inte minst om etiskt uppförande tydligt kan kopplas till minskad risk och högre avkastning, är det av intresse att utreda hur etiska investerare påverkar företagen (Sparkes et al 2004).

I flera studier har forskare uppmärksammat hur framväxten av etiska investeringar redan har inneburit en press på företag att agera i hållbarhetsfrågor (O'Rourke 2003; Horn af Rantzien 2003; Whitehouse 2006). Det finns dock skeptiker och exempelvis Doane (2005) menar att etiska investeringar idag inte har någon nämnvärd påverkan på företagets sociala ansvarstagande. Vi har endast funnit en studie (Roberts 1992) som tar direkt sikte på hållbarhetsredovisningen och undersöker hur olika intressentgrupper påverkar denna, men studien är över tio år gammal och har ett amerikanskt fokus. Eftersom etiska investeringar och hållbarhetsredovisning är två fenomen som förändras snabbt och som dessutom skiljer sig beroende på vilken geografisk avgränsning man väljer, så bedömer vi att en utredning av etiska investerares påverkan på hållbarhetsredovisningen i

Sverige idag är relevant. En sådan studie har oss veterligen inte genomförts och därmed har ett forskningsgap identifierats, vilket leder oss fram till forskningsfrågan.

1.4 Forskningsfråga

Påverkar förvaltare av etiska fonder företagens hållbarhetsredovisning och i så fall hur och vad?

1.5 Syfte

Vårt huvudsyfte med uppsatsen är att utreda om svenska förvaltare av etiska fonder², som aktivt försöker påverka företag i hållbarhetsfrågor, inverkar på utvecklingen av hållbarhetsredovisningen hos svenska börsföretag.

Huvudsyftet åtföljs av två delsyften:

1. Vi avser att utreda vilka aspekter av hållbarhetsredovisningen som dessa förvaltare försöker och eventuellt lyckas påverka, såsom informationsinnehållet, presentationen och/eller granskningen.
2. Vi kommer också att utreda hur en eventuellt direkt påverkansprocess sker.

1.6 Avgränsningar

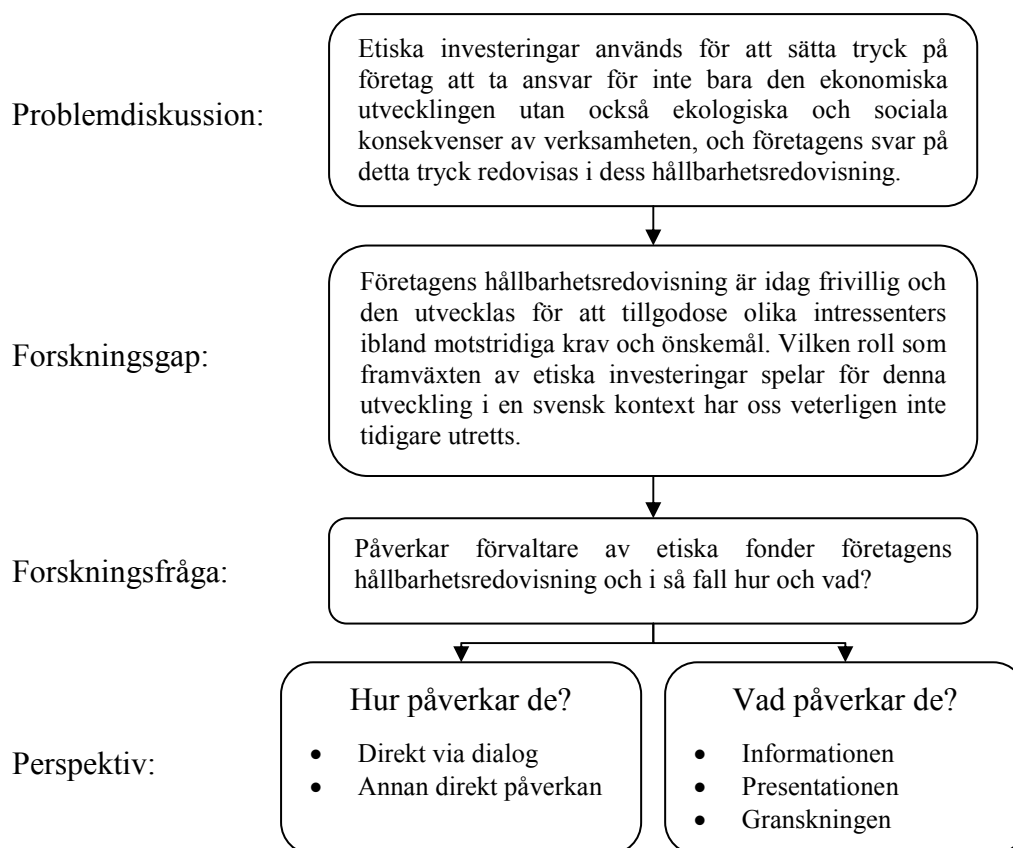
Vi har formulerat vår forskningsfråga så att vi endast utreder om och hur förvaltare av etiska fonder direkt påverkar innehåll och utformning av svenska börsföretags hållbarhetsredovisning och lämnar eventuell indirekt påverkan, såsom påverkan på riktlinjer och normer, utanför. Således omfattar studien endast aktivt påverkande fondförvaltare och svenska börsföretag. Att det är företagens hållbarhetsredovisning och inte deras hållbarhetsarbete som är föremål för undersökningen bör här också återigen inskräpas.

² I uppsatsen kommer begreppen "förvaltare av etiska fonder" och "etiska fondförvaltare" användas som synonymer. Båda begreppen definieras som en aktör på finansmarknaden som förvaltar en fond för vilken investeringskriterierna inte endast är ekonomiska, utan även etiska, sociala och/eller ekologiska och som avser att medelst dialog påverka företaget i riktning med sina investeringskriterier.

Några avgränsningar utöver den preciserade problemformuleringen bedömer vi inte att vi behöver göra.

1.7 Kapitelavslutning och disposition

Nedanstående figur summerar schematiskt vad som behandlats i detta inledande kapitel och därefter presenteras uppsatsens fortsatta disposition.

Figur 1.1: Sambandet mellan problemdiskussion och forskningsfråga.

2. Litteraturgenomgång: I detta kapitel klargör vi först uppsatsens två centrala begrepp, etiska investeringar och hållbarhetsredovisning. Därefter presenterar vi studiens teoretiska referensram, samt vad hittills gjord forskning kan bidra med. Slutsatsen av detta blir att vi inte enbart utifrån de presenterade teorierna kan utreda vår forskningsfråga.

3. Metod: I detta kapitel redogör vi för de metoder vi ämnar nyttja i uppsatsen och motiverar varför vi anser dem lämpliga. Vidare beskrivs den arbetsgång för vilken studien utförs, samt vilka informationskällor och vilken data vi använt oss av och hur vi inhämtat denna. Sist utvärderas vald metod.

4. Förvaltare av etiska fonder: I detta kapitel kommer vi att gå igenom vilka typer av etiska fonder som finns och redogöra för hur deras förvaltare arbetar. Därefter granskas de utvalda fondförvaltarna Banco, Swedbank/Robur och Folksam/KPA närmre genom dokumentstudier och intervjuer.

5. Företagens hållbarhetsredovisning: I detta kapitel beskrivs de företag vi valt att studera närmare med avseende på forskningsfrågan. En inledande översikt av hållbarhetsredovisningen i Sverige fungerar som bakgrund till den mer ingående utredningen av de utvalda studieobjekten, som gjorts utifrån dels intervjuer med representanter för dessa och dels dokumentstudier av deras respektive hållbarhetsredovisningar.

6. Slutdiskussion: I detta avslutande kapitel avser vi knyta samman studiens olika delar och presentera våra slutsatser. Vi analyserar och systematiserar den empiri vi presenterat i kapitel 4 och 5 och besvarar forskningsfrågan utifrån denna. Detta svar fungerar sedan som utgångspunkt för en diskussion kring uppsatsens teoretiska bidrag, i vilken vi knyter an till de teorier som presenterats i litteraturgenomgången. Kapitlet avslutas med våra reflektioner över studiens slutsatser och förslag till fortsatt forskning.

2 LITTERATURGENOMGÅNG

I detta kapitel klargör vi först uppsatsens två centrala begrepp, etiska investeringar och hållbarhetsredovisning. Därefter presenterar vi studiens teoretiska referensram, samt vad hittills gjord forskning kan bidra med. Slutsatsen av detta blir att vi inte enbart utifrån de presenterade teorierna kan besvara vår forskningsfråga.

2.1 Centrala begrepp

I detta avsnitt kommer vi att redogöra för vad en etisk investering är. Att bringa klarhet i detta och närbesläktade begrepp är avgörande för att få förståelse för den ena aktören som vi fokuserar på, nämligen förvaltare av etiska fonder. Därefter följer ett resonemang kring begreppet hållbarhetsredovisning och andra närliggande begrepp, som på samma sätt kan sägas utgöra ett fundament för att få förståelse för den andra aktören, företagen, i de frågor som vi utreder.

2.1.1 Etiska investeringar

Det finns idag ingen allmänt accepterad definition för vad en etisk investering är och begreppet användas i en rad sammanhang. Det kan täcka in såväl mikro-krediter, investeringar utan avkastningskrav eller investeringar där inte endast finansiella kriterier utan också ekologiska och sociala sådana ligger till grund för investeringen (Louche 2004). Det är det sistnämnda av ovanstående synsätt som vi i denna uppsats förknippar med etisk investering.

Den engelska motsvarigheten till etiska investeringar benämns Socially Responsible Investment (SRI) och följande definition belyser detta begrepps innebörd:

[...] it is an investment approach which, in addition to conventional financial criteria, evaluates and selects companies based on social and ethical criteria such as legal compliance, employment practices, human rights, consumer issues, contribution to community, and environmental issues, while seeking stable returns. However, SRI also includes financing motivated by social justice and community contribution, and the exercise of shareholders' rights. (Kawamura 2002, s. 14)

Den fundamentala skillnaden mellan en etisk investering och en traditionell sådan är alltså att då endast finansiell attraktivitet ligger till grund för ett traditionellt investeringsbeslut, så tar etiska investeringar också hänsyn till någon form av etiska kriterier. Motiven bakom varför även etiska kriterier inkorporeras i investeringsbeslutet kan antingen vara:

1. Att investeraren anser att en fördjupad analys av investeringsobjektet (företaget) kring andra aspekter än de ekonomiska, ger möjlighet att uppnå högre ekonomisk avkastning och/eller
2. Att investeraren vill påverka investeringsobjektet (företaget) i framför allt sociala och ekologiska avseenden.(Eurosif 2005)

För den privata investeraren räcker det inte med att konstatera att fondförvaltaren inkorporerar etiska, sociala eller ekologiska faktorer i investeringsprocessen utan denne måste också utreda hur detta sker och vilken relativ tyngd dessa faktorer har i förhållande till rent finansiella sådana. Räcker det exempelvis med att fonden inte investerar i företag som verkar inom vissa "oetiska" branscher (exempelvis tobaks-, alkohol- eller pornografibranschen) eller krävs det att fonden tar ett mer aktivt ansvar för en hållbar utveckling för att den ska kunna klassificeras som etisk? En relaterad fråga gäller vem som avgör var gränsen går och idag är det i slutändan varje enskild investerare som gör denna gränsdragning. Det är därför viktigt att som investerare vara medveten om de stora skillnader i investeringsprinciper som finns bland fonder som marknadsförs som etiska (se vidare avsnitt 4.1).

Den snabba framväxten av etiska fonder har åtföljts av både förespråkare och motståndare, samt skeptiker. De sistnämnda har antytt att etiska fondförvaltare inte är mer etiska än traditionella sådana, utan att båda endast drivs av vinstintressen. De etiska fondförvaltarnas bristande transparens, när det gäller kriterier för, och urval av investeringsobjekt har också ifrågasatts (se bl.a. Entine 2003; Schepers & Sethi 2003)

Vi har valt att studera sådana förvaltare av etiska fonder som aktivt försöker påverka investeringsobjekten. I resterande del av arbetet använder vi följande definition för förvaltare av etiska fonder:

En aktör på finansmarknaden som förvaltar en fond för vilken investeringskriterierna inte endast är ekonomiska, utan även etiska, sociala och/eller ekologiska och som avser att medelst dialog påverka företaget i riktning med sina investeringskriterier.

2.1.2 Hållbarhetsredovisning

Hållbarhetsredovisning är en del av det som på engelska benämns Corporate Social Responsibility (CSR) och för vilket ingen allmänt accepterad svensk term finns. Det finns idag ingen klar konsensus kring vad CSR står för, men enligt EU-kommissionens grönbok, *Främjande av en ram för företagens sociala ansvar* (2001, s. 6), så beskrivs CSR i de flesta definitioner som:

[...] att företagen på frivillig grund integrerar sociala och miljömässiga hänsyn i sin verksamhet och i sin samverkan med intressenterna.

Vogel (2005) påpekar att avgränsningen för vad som utgör CSR är svår att dra och kompletterar klargörandet ovan genom att beskriva ett företags CSR-aktiviteter som sådana ansträngningar som görs för att tackla sociala eller ekologiska problem som verksamheten ger upphov till och som inte skulle ha genomförts i företagets normala strävan efter vinstmaximering. Aktiviteter såväl inom planering, utförande och uppföljning ingår i CSR och upprättandet av en hållbarhetsredovisning är för många företag en viktig del i detta arbete.

Kärt barn har många namn och detta gäller definitivt också hållbarhetsredovisning som man kan stöta på under benämningar som ansvarstagande redovisning, social redovisning och icke-finansiell redovisning. I den anglosaxiska världen är begreppsfloran ännu större och exempel på vad rapporterna kan heta är: Corporate Responsibility, Ethical, Tripple Bottom Line, Extra-Financial, GRI-style, Environmental Social and Governance (ESG), Non-Financial, Social and Environmental Performance, and Sustainability Reporting (UNEP et al 2006; FEE 2004). Hållbarhetsredovisning (eller engelskans Sustainability Reporting) är emellertid den mest använda termen och den som kommer att användas i fortsättningen av denna uppsats.

Begreppet hållbarhetsredovisning kan för tydlighetens skull delas upp i dess två beståndsdelar: hållbarhet och redovisning. Den första delen, hållbarhet, hänför sig till hållbar utveckling som i Brundtlandkommissionens rapport definierades såsom följer (WCED 1987, s. 54):

Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.

Man brukar dela upp hållbarhet i tre perspektiv, ett ekonomiskt, ett socialt och ett ekologiskt och en hållbarhetsredovisning inkluderar alla tre (FEE 2004).

På företagsnivå handlar den första dimensionen, ekonomisk hållbarhet, om att se om ett företags ekonomiska kapital är hållbart i det långa loppet, vilket leder till frågor som: kan marginalerna upprätthållas och kommer efterfrågan på våra produkter att bestå? Dessa frågor behandlas vanligtvis i den finansiella redovisningen, även om ekonomiska uppgifter också förekommer i hållbarhetsredovisningen. Den sociala dimensionen inkluderar frågor som mänskliga rättigheter, barnarbete, korruption med flera och handlar om i vilken mån samhällets sociala kapital kan upprätthållas. Slutligen handlar den ekologiska dimensionen om hur jordens naturliga kapital ska kunna bestå och vanliga indikatorer på företagsnivå är resursanvändning av olika slag, utsläpp och produkters påverkan på miljön. (Elkington 1999)

Den andra delen av begreppet, redovisning, handlar om att framställa rapporter med relevant och tillförlitlig information som avbildar en organisations verksamhet och vars syfte är att möjliggöra rationella beslut hos organisationens intressenter (IASB:s föreställningsram, bl.a. punkt 12-14).

Genom att ha separerat de två beståndsdelarna får vi en bild över vad hållbarhetsredovisning betyder. En ytterligare belysande förklaring till vad hållbarhetsredovisning är och varför den finns, går att finna hos Global Reporting Initiative (GRI) och den lyder:

Sustainability reporting is a process for publicly disclosing an organization's economic, environmental, and social performance. Many organizations find that financial reporting alone no longer satisfies the needs of shareholders, customers, communities, and other stakeholders for information about overall organizational performance. (GRI hemsida, 2006-11-23)

I det fortsatta arbetet har vi valt att använda följande definition för hållbarhetsredovisning:

En organisations externa rapportering rörande verksamhetens direkta och indirekta sociala och ekologiska inverkan på omvärlden.

Definitionen inkluderar både de fall då hållbarhetsredovisningen presenteras i en eller flera separata rapporter (till exempel ett företags separata miljö- eller hållbarhetsredovisning) och då dessa uppgifter finns inkluderade i den ordinarie årsredovisningen.

Det finns ett antal riktlinjer eller principer för utformandet av företagens hållbarhetsredovisning, utarbetade av bland annat GRI, UN Global Compact och OECD. GRI:s riktlinjer är de mest spridda och vedertagna och dessa används idag av flera hundra stora internationella företag världen över (GRI 2006b). I slutet av 2006 kom GRI ut med en ny version av sina riktlinjer kallad G3 som består av

både grundläggande principer och vägledning för hållbarhetsredovisningen och mer preciserade riktlinjer för innehållet. Målet med dessa riktlinjer är att hållbarhetsredovisning ska bli lika jämförbar som finansiell redovisning (GRI 2006a).

Det är viktigt att komma ihåg att hållbarhetsredovisning är frivillig och att de riktlinjer som finns på området inte är obligatoriska att följa. Huruvida vi går mot en utveckling där även denna typ av redovisning kommer att regleras genom lag i ökad utsträckning råder det delade meningar om. För svenskt vidkommande kan det vara intressant att notera att företagen från och med den 1/1 2007 är skyldiga att i förvaltningsberättelsen ta upp hållbarhetsfrågor (Årsredovisningslag 1995:1554, 6 kap, § 1).

2.2 Forskning på sambandet SRI och CSR

Ett flertal akademiska studier har tidigare genomförts kring påverkansprocessen mellan etiska investeringar (SRI) och företagens sociala ansvarstagande (CSR), men ingen konsensus kring den teoretiska referensramen finns att tillgå för forskningsområdet. Området är relativt nytt och förändringar sker snabbt. Internationellt finns forskning som har gemensamma beröringspunkter med vår forskningsfråga, som för svenskt vidkommande är outforskad, så vitt vi vet.

I en nyligen publicerad artikel av Scholtens (2006) kring finansmarknadens roll för utvecklingen av CSR, redogör han för tidigare forskning på området. Scholtens påpekar att samtidigt som många professionella bedömare (exempelvis fondförvaltare och investerare) hävdar att etiska investeringar definitivt påverkar företagets beteende så är akademiker i allmänhet mer skeptiska. Det finns idag, enligt Scholtens, inga starka teoretiska argument eller samstämmiga empiriska undersökningar som stöder sådana påståenden.

Olika studier på området har visat att då etiska fonder använder screening³ påverkas i allmänhet fondens sammansättning så att diversifieringen minskar, vilket i sin tur enligt etablerad finansteori påverkar avkastning och risk negativt. I en rad empiriska studier har avkastningen från etiska fonder och konventionella fonder jämförts för att pröva denna hypotes, med skiftande resultat (Scholtens 2006). Dessa studier har alltså varken kunnat fastställa en positiv eller negativ koppling mellan CSR och finansiell avkastning. Om ett sådant samband däremot skulle fastställas i flera separata akademiska studier, skulle investerares vilja och

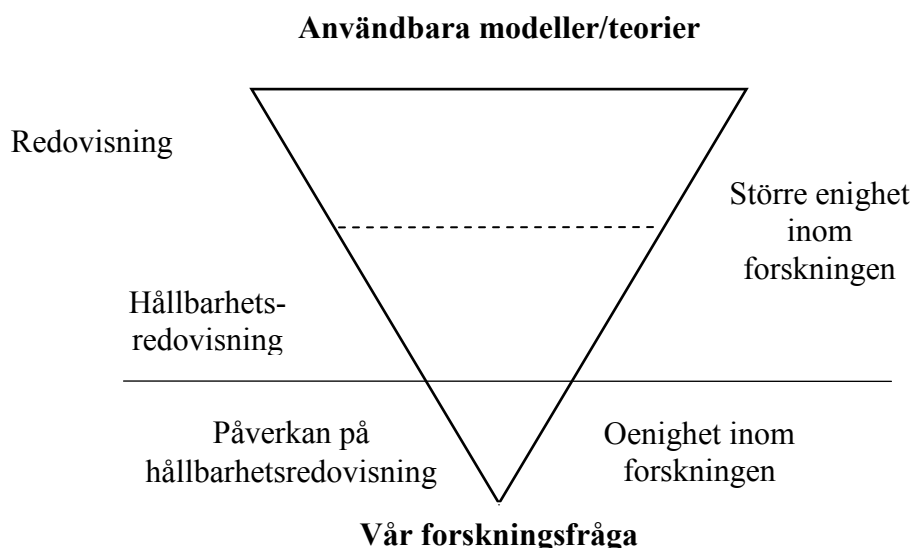
³ Urvalsmetod som används av etiska fondförvaltare för att antingen inkludera (positiv screening) eller exkludera (negativ screening) företag i investeringsportföljen utifrån fondens etiska kriterier.

möjlighet att påverka företagen i CSR-hänseende troligen öka eller minska markant (beroende på riktningen för sambandet).

I en annan studie på området fokuserar Hockerts & Moir (2004) på hur och i vilken utsträckning Investor Relation-avdelningar kommunicerar hållbarhetsinformation till investerare och i vilken mån denna typ av information efterfrågas. I denna studie konstaterades att företagen har börjat inse vikten av att framställa och sprida bättre hållbarhetsinformation, men att utvecklingen kommer att gå ganska långsamt eftersom etiska investeringar enligt författarna fortfarande är en nisch och det kommer att ta tid innan etiska investeringskriterier blir ”mainstream”.

Whitehouse (2006) skriver i en artikel inom problemområdet att åtminstone i Storbritannien så återstår flera frågetecken när det gäller etiska investeringars påverkan på företagens hållbarhetsarbete. I ett europeiskt perspektiv anses enligt Vogel (2005) Storbritannien vanligtvis vara ledande när det gäller etiska investeringar och CSR, vilket tyder på att dessa frågetecken också finns i ett svenskt perspektiv.

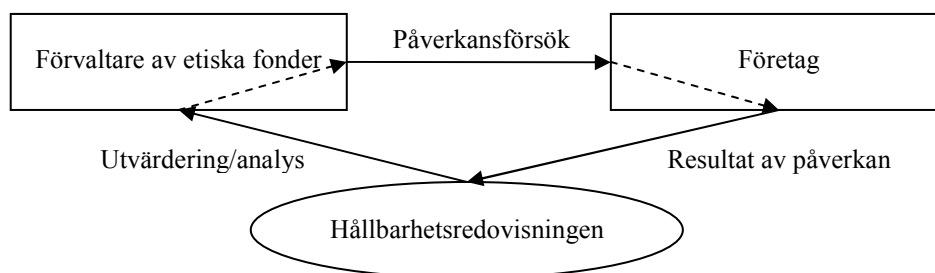
Frånvaron av teoretisk konsensus på området gör att vi bedömer det som omotiverat att utgå ifrån någon av tidigare studiers resultat. Vi tar ett steg tillbaka till generellare och mer utarbetade teorier.

Figur 2.1: Förklarande figur över frånvaro av teoretisk utgångspunkt.

2.3 Angränsande teorier

För att kunna besvara vår forskningsfråga räcker det inte med att klargöra hur förvaltare av etiska fonder *försöker* påverka hållbarhetsredovisningen. Vi är intresserade av hur företagens hållbarhetsredovisning *de facto* påverkas av dessa fondförvaltare och därför måste vi undersöka i vilken utsträckning som företagen tillmötesgår förvaltarnas krav och önskemål. Denna påverkansprocess illustreras i nedanstående figur:

Figur 2.2: Påverkansprocessen

Eftersom hållbarhetsredovisningen är frivillig i Sverige är det i slutändan företagsledningen som beslutar huruvida en sådan ska upprättas, vilken information den ska innehålla, hur den ska presenteras och om den ska granskas. Om etiska fondförvaltare påverkar företagens beslutsfattare i hållbarhetsredovisningsfrågor – och hur – blir således den avgörande frågan. De teorier som presenteras härnäst ger oss en bakgrund till hur sådana påverkansprocesser mellan företaget och dess intressenter kan förstås samt den institutionella kontextens roll för dessa processer.

2.3.1 Intressentteori

Den danske forskaren Pedersen (2006) menar att inom akademisk forskning kring CSR, inom vilken hållbarhetsredovisning utgör en del, så har resonemangen under de senaste decennierna mer och mer kommit att utgå ifrån olika utvecklingar av intressentteori. Clarkson (1995), Steurer et al (2005), Enquist et al (2006), Doh et al (2006), och Konrad et al (2006) är några av alla de CSR- relaterade studier vi funnit som utnyttjar intressentteori, vilket styrker Pedersens uppfattning.

Intressentteorin har ända sedan Freemans uppmärksammade bok *Strategic Management: A Stakeholder Approach* (1984) använts inom managementlitteraturen för att beskriva, förstå och argumentera för vad och vem som styr, alternativt bör styra, företagsledningens beteende. Intressentteori kan enligt Steurer et al (2005) förstås som ett alternativ eller komplement till den

neoklassiska ekonomiska synen på företagets roll, i vilken fokus ligger på att aktieägarnas vinstintresse prioriteras över andra intressenters intressen. En intressent är enligt Freeman (1984, s. 46) någon grupp eller individ som kan påverka, eller som påverkas av, en organisations verksamhet. Sedan dess har en rad alternativa definitioner föreslagits av olika forskare och i stort sett alla aspekter av företagets interna och externa omgivning har inkluderats i någon eller några av dessa. Exempel på sådant som enligt vissa långtgående definitioner bör uppfattas som en intressent inkluderar träd, ekosystem och framtida generationer (Pedersen 2006).

Flertalet forskare, såsom Mitchell et al (1997), Friedman et al (2002) och Freeman et al (2004) påpekar dock att intressentteorin inte är fullt utvecklad och att koncept som bygger på resonemang kring intressenter samt olika former av intressentmodeller och intressentteorier används och förstås på vitt skilda sätt i olika studier och av olika forskare. Freemans (1984) allmänt hållna teori har dock legat till grund för vidare teoriutveckling mot områden som närmar sig vårt forskningsområde.

En vidareutveckling är gjord av Donaldson & Preston (1995) som i en artikel identifierar tre huvudaspekter av intressentteorin: en deskriptiv, en normativ och en instrumentell. De hävdar vidare att de tre aspekterna med fördel kan integreras och att den normativa ansatsen utgör fundamentet som även de andra två vilar på.

Med utgångspunkt i Donaldsons & Prestons deskriptiva aspekt av intressentteorin har en modell utvecklats av Mitchell et al (1997). Den belyser hur företagsledningarna prioriterar olika intressenters intressen och introducerar en typologi för systematisk identifiering av intressenter utifrån tre attribut: makt, legitimitet och angelägenhet:

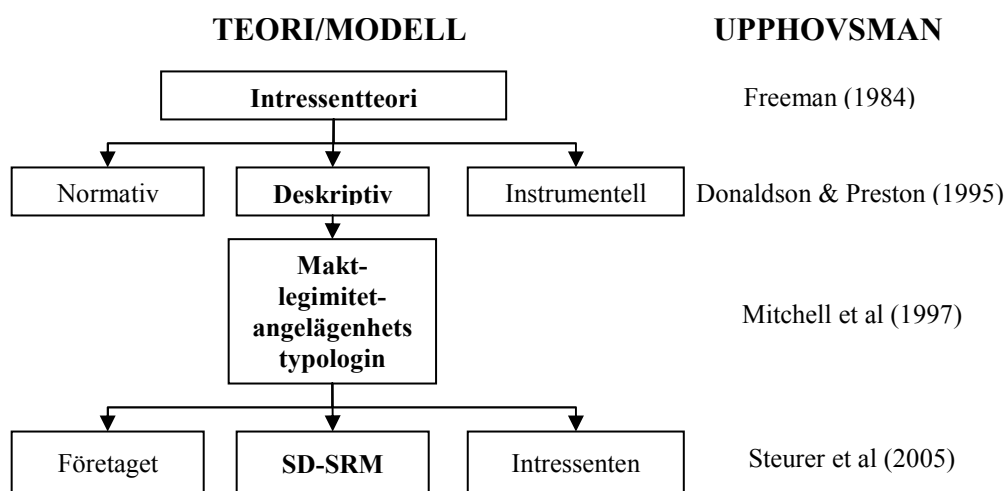
Makt definieras i modellen som när en aktör i relationen intressent-företag har tillgång till tvingande, utilitaristiska eller normativa medel, för att driva sin vilja igenom. **Legitimitet** definieras som en allmängiltig uppfattning om att en aktörs agerande är önskvärt eller lämpligt och detta attribut är beroende av vilken social kontext, exempelvis inom vilket land och vilken kultur, som företaget verkar. **Angelägenhet** definieras som ett tillstånd som uppkommer då en relation eller ett anspråk a) kräver en i tiden snabb åtgärd och b) är viktigt eller kritiskt för intressenten. De två faktorerna tidskänslighet och betydelse ligger alltså bakom detta attribut (Mitchell et al 1997).

Denna attributtypologi ligger sedan till grund för Mitchells et al (1997) deskriptiva och dynamiska modell kring vad de kallar ”stakeholder salience”, eller prioritering av intressenter. Enligt modellen prioriteras en intressent i relationen

med företagets ledning utifrån hur många och vilken kombination av attribut som företagsledningen upplever att denne innehar. Vilket eller vilka av de tre attributen som företagsledningen tilldelar olika intressenter i olika frågor är beroende av företagsledningens egna värderingar, vilka i sin tur till stor del beror på den institutionella kontext som företagsledningen verkar i.

Modellen är dynamisk vilket betyder att de konstaterar att relationen mellan en intressent och företagsledningen inte är statisk utan föränderlig. Det betyder exempelvis att företagsledningens relation till förvaltare av etiska fonder förändras med tiden. Modellen knyter också an till institutionell teori, då den framhäver att intressentattributen är sociala konstruktioner och inte objektiva sanningar. Det innebär att om etiska fondförvaltares krav och önskemål på hållbarhetsredovisningen anses som legitima och angelägna i en social kontext behöver de inte göra det i en annan. Slutligen påpekar Mitchell et al (1997) att intressenter mycket väl kan inneha ett eller flera attribut, medvetet eller omedvetet, och att intressenter kan välja att använda dessa eller inte i sin relation med företagsledningen.

Steurer et al (2005) lägger i en artikel till ytterligare en dimension på intressentteorin, i vilken de menar att parallellt med de tre aspekterna som diskuterats ovan så kan intressentteorin ha tre olika fokus: företaget, intressenten eller sambandet dem emellan i hållbarhetsfrågor, vilket de kallar "Conceptual Sustainable Development – Stakeholder Relationship Management" (Conceptual SD-SRM). I en senare artikel drar författarna slutsatsen att företagssektorn inte enbart kan styras genom egenregleringar, såsom SRM, om en hållbar utveckling ska uppnås, utan även statlig reglering är nödvändig (Konrad et al 2006).

Figur 2.3: För uppsatsen relevanta utvecklingar av Intressentteori (fetstil)

Genom att kombinera de tre aspekter som Donaldson & Preston (1995) identifierar med den attributtypologi som Mitchell et al (1997) presenterar samt

Steurers et al (2005) olika fokus erhålls en mer konkretiserad bild av hur samspelet mellan förvaltare av etiska fonder och utformningen av företags hållbarhetsredovisning skulle kunna förstås.

2.3.2 Institutionell teori

Vi har ovan kunnat konstatera att intressentteorin kan användas för att beskriva hur olika aktörer med någon form av beroendeförhållande påverkar varandra, vilket kan vägleda vår studie i vissa avseenden. Men aktörerna verkar inte i ett vakuum utan i en samhällelig kontext och institutionell teori kan med fördel användas för att förstå vilka implikationer detta får.

Institutionell teori utgör enligt DiMaggio & Powell (1991) ett distinkt angreppssätt för studier av sociala, ekonomiska och politiska fenomen på så sätt att teorin belyser hur organisationer formas, utvecklas och anpassas utifrån förändringar både i den interna och externa omgivningen.

Precis som när det gäller intressentteori så pekar Louche (2004) på att institutionell teori har beskrivits som pluralistisk: en rad närliggande koncept, modeller och resonemang inbegrips i teorin. Den gemensamma nämnaren är enligt DiMaggio & Powell (1991) en skepsis mot att behandla sociala processer separerat från sin kontext och en övertygelse om att institutioner och sociala processer är av betydelse för organisationer.

Teorin ger en bredare förklaring på vad en institution är, än den som används i dagligt tal, men ingen etablerad och vedertagen definition finns. Jepperson (1991; refererad av Louche 2004, s. 86) täcker dock in huvuddragen då han definierar en institution som:

[...] a social order or pattern that has attained a certain state or property, and institutionalisation as the process of such attainment.

Organisationers strävan efter legitimitet i en given samhällelig kontext spelar en viktig roll inom institutionell teori. Målet för organisationen och dess verksamhet är hela tiden att uppfattas som legitim i samhället av andra sociala aktörer och med det åsyftas inkorporerandet av i samhället accepterade normer och värden. (Louche 2004)

Att samhälleliga institutioner och kulturell kontext har spelat en viktig roll för utvecklingen av den finansiella redovisningen har forskare som Jönsson (1991) och Willmott et al (1992) påvisat.

Jönsson (1991) har analyserat utvecklingen av den svenska redovisningen. Han utreder aspekter i samhällsutvecklingen som påverkat vilka krav som under olika perioder ställts på olika typer av redovisning (kommunal, finansiell och intern) och hur de normer som styr denna förändrats därefter. Jönsson (1991) menar att framtagningen av normerna som reglerar redovisningen är en politisk aktivitet inom vilken olika samhällsliga aktörer försöker göra sina respektive röster hörda. Han diskuterar vidare hur olika aktörer varit mer eller mindre tongivande i denna process utifrån deras skiftande ställning i samhället, som i sin tur påverkats av institutionella förändringar. Jönsson (1991) belyser att sociala eller kulturella förändringar på makronivå påverkar både redovisningens roll i samhället och i vilken utsträckning olika aktörer ges möjlighet att påverka redovisningsutvecklingen. Det finns enligt honom också ett kulturspecifikt element, där en utveckling av redovisningen i en kulturell kontext är svår att anamma för länder i en annan kulturell kontext.

Normutvecklingen sker enligt Jönsson (1991) genom en process där offentlig debatt uppstår när krav på förändring finns. Han menar att normutvecklingens främsta drivare är kriser och skandaler, som generellt leder till krav på mer, eller annan, reglering. Drivande aktörer i den förändringen blir då de som upplevs ha mest legitimitet, då dessa blir tongivande i den offentliga debatten. I länder eller under perioder då förtroendet för industrin är lågt är exempelvis deras möjlighet att påverka redovisningsutvecklingen lägre än i länder eller under perioder då de åtnjuter ett högt förtroende. Samma resonemang gäller andra aktörer som försöker påverka redovisningsutvecklingen. En viktig aspekt av legitimitet är enligt Jönsson (1991) hur organiserad och specialiserad professionen är, vilket lämnar ett betydande inflytande åt yrkesorganisationer såsom föreningar för revisorer med mera. Han hävdar också att någon allmänt accepterad redovisningsteori aldrig finns, utan endast praxis och regler har sanningsvärde.

För att illustrera detta återges ett av Jönssons (1991) mest belysande exempel, Kreugerkraschen. Innan denna var den finansiella redovisningen mer eller mindre oreglerad. Industrins försvagade ställning och minskade legitimitet efter kraschen gjorde att staten fick utrymme att ta initiativet i normutvecklingen, i en mer reglerande riktning. Behovet av reglering hade tydliggjorts av krisen, ett behov av förändring hade identifierats. Staten hade tillräcklig legitimitet att initiera förändringen, och "den svenska modellen" växte fram. Enligt Jönsson (1991) har staten i Sverige sedan dess varit tongivande i utvecklingen av redovisningen, men ändå engagerat andra aktörer i processen, särskilt yrkesföreningar då dessa växte fram och fick legitimitet.

Willmott et al (1992) utreder i en annan artikel normbildningen kring redovisningen av forskning och utveckling i fyra olika länder, varav ett är

Sverige. Författarnas resonemang anknyter till och stöder Jönssons (1991) och pekar på hur strukturella skillnader i den institutionella kontexten i dessa påverkat normbildningen i olika riktningar. De menar vidare att dessa skillnader speglar olikheter i aspekter som kultur, historia och politik. Normbildningen inom redovisningsområdet är enligt författarna en komplex process som både påverkas av och reflekterar samhällsliga institutioner. De betonar också att den transnationella regleringen troligen kommer att öka. I denna kontext kan inte nationella regleringar helt förklaras med nationella korporativa strukturer.

Eftersom framväxten av hållbarhetsredovisning troligtvis har flera likheter med utvecklingen av den finansiella redovisningen är ovanstående resonemang relevanta för vår studie. Det är för oss intressant att söka förståelse för vilken ställning förvaltare av etiska fonder har i samhället och hur deras roll kan komma att påverkas utifrån sociopolitiska förändringar på makronivå. Ju större förtroende och legitimitet som etiska fondförvaltare åtnjuter från samhället desto större förmåga bör de enligt institutionella resonemang ha att kunna påverka företagets hållbarhetsredovisning.

2.3.3 Kvalitativ och kvantitativ information

Olika delar av intressentteori och institutionell teori som beskrivits ovan lämpar sig inte enbart för att förstå *en* aspekt av forskningsfrågan utan dessa är systemteorier som tar ett brett sikte. De ger oss flera infallsvinklar kring den komplexa påverkansprocess som vi ämnar utreda.

En intressant aspekt som dessa teorier dock inte direkt berör är hur förvaltare av etiska fonder påverkar hållbarhetsredovisningen när det gäller formen för informationsgivningen. Principiellt kan hållbarhetsinformationen redovisas kvalitativt, genom det skrivna ordet, eller kvantitativt i form av siffror, tabeller och diagram. Det är en intressant aspekt av vår forskningsfråga att utreda om förvaltare av etiska fonder premierar den ena presentationsformen över den andra och samtidigt se hur företagen uppfattar denna sida av hållbarhetsredovisningen. Är detta möjligtvis en av de aspekter som förvaltare av etiska fonder försöker påverka och i så fall på vilket sätt? Tidigare forskning kring hur kvantitativ information fått en alltmer framträdande roll inom inte bara naturvetenskapen, utan också inom samhällsvetenskapen kan vägleda oss i svaret på denna fråga.

Både Porter (1995) och Chua (1996) påpekar hur kvantitativ information har blivit idealet inom den finansiella redovisningen och utreder vad som kan ligga bakom denna utveckling och vilka fördelar samt vilka nackdelar kvantitativ redovisningsinformation medger.

Även om det inte råder någon konsensus kring den finansiella redovisningens precisa syfte så konstaterar Porter (1995) att redovisningen dels fungerar som en intern samordnings-, styr- och uppföljningsmekanism (internredovisning) och dels som ett informationsverktyg för externa intressenter till företaget (externredovisning). De externa intressenterna har definitionsmässigt någon typ av beroendeförhållande till företaget och för att intressenten ska kunna fatta rationella beslut kring sitt förhållande med företaget, så behöver den tillförlitlig och relevant information, vilket externredovisningen är tänkt att erbjuda.

Någon form av objektivitet eftersträvas alltså i redovisningen och Porter (1995) argumenterar för att kvantitativa metoder och information i numerisk form är ett sätt att få redovisningen att uppfattas som mer objektiv. Inom naturvetenskapen och inte minst fysiken, som är en vetenskaplig disciplin som traditionellt uppfattas som objektiv, är kvantitativa metoder och matematiska modeller dominerande. Men Porter (1995) frågar sig retoriskt varför metoder som lämpar sig för att studera molekyler eller stjärnor skulle vara optimala också för samhällsvetenskaplig forskning och sociopolitiska fenomen, såsom redovisningen. Visst erbjuder kvantitativ information en rad fördelar, det matematiska språket är universellt och erbjuder rigorös behandling. Samtidigt noterar Porter (1995) att endast en minimal del av all den kvantitativa information som florerar gör anspråk på att avbilda någon naturlag eller ens vara fullständiga och tillförlitliga avbildningar av något fenomen.

2.4 Kapitelavslutning

En etisk investering tar hänsyn inte bara till ekonomiska, utan även ekologiska och sociala aspekter av den verksamhet i vilken investeringen sker. Fonder som förvaltas i enlighet med dessa principer brukar kallas etiska, och de fondförvaltare som därtill aktivt försöker påverka företagen i positiv riktning i hållbarhetsfrågor är de som ligger i fokus för den här studien.

De närmare formerna för och resultaten av denna påverkan på den svenska marknaden är enligt vår vetenskap outredda. Internationella studier som gjorts ger oss en bakgrund och en teoretisk förförståelse, och vi har redogjort för innehållet i de mest relevanta av dem. Om vi återknyter till den trattmodell som vi presenterade i avsnitt 2.2 kan vi konstatera att den teoretiska grunden på vilken man kan genomföra en studie blir allt bräckligare ju närmare vår forskningsfråga man kommer. Vi finner inga skäl att på lösa grunder välja någon eller några av de teorier vi finner i olika grad och avseenden otillräckliga eller inte tillräckligt

lämpliga, utan – efter de närmare metodologiska överväganden som redogörs för i nästa kapitel – ämnar vi istället utföra en induktiv studie.

3 METOD

I detta kapitel redogör vi för de metoder vi ämnar nyttja i uppsatsen och motiverar varför vi anser dem lämpliga. Vidare beskrivs den arbetsgång för vilken studien utförs, samt vilka informationskällor och vilken data vi använt oss av och hur vi inhämtat denna. Sist utvärderas vald metod.

3.1 Metodologiska angreppssätt för uppsatsen

3.1.1 Deskriptiv ansats

Vårt syfte med uppsatsen är att klargöra hur en part eventuellt påverkar en annan. Det blir således naturligt att välja en deskriptiv ansats, eftersom inga normativa ambitioner finns i vårt syfte.

3.1.2 Induktion

Eftersom vårt specifika problemområde saknar tillräckligt utarbetade och vetenskapligt erkända modeller och teorier – vilket slogs fast i kapitel 2 – väljer vi att arbeta med en induktiv ansats, vilket innebär att vi utifrån vårt empiriska material konstruerar ett teoretiskt bidrag. De angränsande teorierna utgör emellertid en referensram mot bakgrund av vilken vi väljer att utforma vår undersökning. Den induktiva ansatsen bör leda fram till ett teoretiskt bidrag, vilket kommer att presenteras i slutdiskussionen (se 6.2).

3.1.3 Kvalitativ metod

Vi har valt att använda oss av kvalitativ metod för att utreda forskningsfrågan. Att försöka kvantitativt operationalisera de begrepp uppsatsen behandlar bedömer vi vara både onödigt, svårbemästrat och en större felkälla än nödvändigt. Den kvalitativa ansatsen tar sig uttryck i noggrannare djupstudier av relevanta dokument, främst hållbarhetsredovisningar från företag och investeringsprinciper från fondförvaltare, samt intervjuer.

Att arbeta med en kvalitativ forskningsmetod är förenat med vissa svårigheter. Den kritik som riktats mot ansatsen rör oftast att den bygger på subjektivitet och att den är svår att replikera. (Bryman & Bell 2005, s. 318 ff)

Fördelarna med att välja en kvalitativ ansats är flera. Dels ger den möjlighet att tyda unika och nyanserade företeelser hos fenomenet eller objektet som studeras. Dels karakteriseras ansatsen av öppenhet och flexibilitet. Öppenhet då den tillåter uppgiftslämnaren att styra svaren istället för att låta sig styras av den som intervjuar eller observerar. Flexibel blir den då vi arbetar utifrån en forskningsfråga men har möjlighet att ändra denna formulering efterhand som vi samlar in data och kan dra slutsatser. (Jacobsen 2002, s 142f)

3.1.4 Grundad teori

De metodologiska vägval vi har gjort leder oss in i vad som benämns grundad teori. Teorin lades fram av Glaser och Strauss i boken *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research* (1967). Det är svårt att ge en tydlig och koncis beskrivning av teorins grundläggande element av flera orsaker och det förs också en debatt om vad grundad teori i själva verket innebär. Orsakerna till detta är som sagts flera. Dels utvecklades teorin på varsitt håll av de bägge upphovsmännen efter det att boken utkommit, Strauss version har exempelvis modifierats en hel del sedan dess. Dels har författare kritiserat teorin eftersom de anser att den kommer mer till sin rätta när man bryter mot teorins principer. Grundad teori är dock flitigt använd vid forskning som är kvalitativt inriktad och teorin erbjuder ett antal redskap, vilka är teoretiskt urval, kodning, teoretisk mättnad och kontinuerliga jämförelser (Glaser & Strauss 1967). Dessa redskap kommer vi att redogöra för senare i detta kapitel. Grundad teori definieras i en senare version som:

Theory that was derived from data, systematically gathered and analysed through the research process. In this method, data collection, analysis, and eventual theory stand in close relationship to one another. (Strauss & Corbin, 1998, s. 12)

Essensen i grundad teori kan alltså sägas vara att data samlas in och analyseras parallellt och att det i denna process förekommer en växelverkan mellan insamling och analys som tillåter oss att under hela processen förändra vår forskningsfråga. Detta gör det möjligt att följa upp och ytterligare undersöka intressanta nyanser som framkommer under datainsamlingsprocessen.

3.2 Tillvägagångssätt och datainsamling

3.2.1 Arbetsgången

Studien genomförs på följande sätt:

1. Vi inleder arbetet med en genomgång av relevant litteratur, främst vetenskaplig sådan, för att kartlägga vad tidigare studier på området kommit fram till. Med denna grund avgränsar vi problemområdet och fastställer en forskningsfråga.
2. Vi kartlägger därefter aktiefondmarknaden i Sverige och identifierar de etiska fonder som huvudsakligen placerar i svenska aktier. Detta sker med hjälp av dokumentstudier, främst hemsidor och broschyrer.
3. Sedan kategoriserar vi förvaltarna av etiska fonder efter hur de arbetar när de väljer ut sina investeringsobjekt, och väljer ut de fondförvaltare som aktivt försöker påverka företagen i hållbarhetsfrågor genom direkt dialog.
4. Vi gör ett urval av de företag som för en dialog med de utvalda fondförvaltarna och kategoriserar dessa i relevanta avseenden.
5. Slutligen utreder vi om och i så fall hur fondförvaltarna försöker och eventuellt lyckas påverka hållbarhetsredovisningen. Detta kommer att ske genom a) intervjuer med både fondförvaltare och företag samt företrädare för revisorsbranschen och b) studier av fondförvaltarnas investeringsprinciper och hållbarhetsredovisningarna för aktuella företag.

3.2.2 Dokumentstudier

Studier av offentliga dokument ger oss nödvändigt underlag för att formulera intervjufrågor. De dokument som är viktiga för vår studie är bland annat förvaltarnas investeringsprinciper men även andra broschyrer som kan förklara hur respektive förvaltares investeringar sker och vilka investeringskriterier som används. Andra viktiga dokument är företagens hållbarhetsredovisningar. I vårt fall blir dokumenten också en komplettering till de intervjuer som kommer att genomföras. (Jacobsen 2002, s. 185f)

3.2.3 Intervjuer

Information för att besvara vår frågeställning fås inte enbart genom dokumentstudier, utan vi måste också vända oss direkt till de personer som är inblandade i påverkansprocesserna. Intervjuer är ett naturligt val i det läget

eftersom de erbjuder en flexibilitet att följa upp frågor, förtydliga oklarheter och uppfatta nyanser, vilket minimerar missförstånd (Bell 1995, s. 90f).

Intervjuer genomförs med representanter, dels för de etiska fondförvaltarna och dels för företagen. Dessutom genomförs två intervjuer med företrädare för redovisningsprofessionen. Syfte med dessa är att intervjua en part som inte har direkta partsintressen på vare sig fondförvaltarnas eller företagens sida, men som ändå är en central aktör med god insikt i de här frågorna. De intervjuobjekt vi valt ut här förefaller också vara bland de mest anlitade och auktoritativa på området hållbarhetsredovisning.

Vi genomför alla intervjuer telefonledes. fördelarna med detta är att tillgängligheten på personer ökar eftersom begränsningar i tid och rum blir mindre avgörande. Nackdelar är att avståndet mellan intervjuare och intervjuobjekt blir större och nyanser kan vara svårare att upptäcka (Thuren 1986, s. 42ff). I vårt fall bedömer vi att det inte är en relevant begränsning, då våra frågor art inte är sådana att några dolda strukturer eller dylikt är föremålet för vår undersökning.

Vi väljer att arbeta med semi-strukturerade intervjuer. För att kunna strukturera och göra jämförelser mellan intervjuobjektens svar kommer vissa teman och frågor utgöra en stomme för intervjuerna. Utöver det kommer vi att ställa vissa specifika frågor med hänsyn dels till det aktuella intervjuobjektet och dels de svar som framkommer under intervjun. fördelarna med en semi-strukturerad intervju är att den är flexibel och låter den intervjuade prata fritt utifrån de frågor vi ställer (Bryman & Bell 2005, s. 361ff). Den ger oss också möjlighet att ställa följdfrågor vilket strukturerade intervjuer inte skulle ha gjort utan att skada dess validitet (Bell 1995, s. 91-93).

I intervjuerna följer vi det förhållningssätt som formulerats av Townley et al. (2003, s. 1048-1051). Grundidén i detta förhållningssätt är att tillskriva respondenternas utsagor rationalitet och sanningsvärde (av Townley benämnt "the principle of charity"). Egna värderingar och uppfattningar får inte styra värderingen av materialet. Det finns enligt Townley et al (2003) etiska, metodologiska och politiska skäl att göra detta. Etiskt bör man ta hänsyn till en respondents förklaringar och tillskriva deras intellekt moralisk autonomi och således betrakta deras utsagor som ärliga och sanna. Att ifrågasätta detta vore att inskränka respondentens integritet som individ. Metodologiskt innebär ansatsen att ta respondentens utsagor för sanna och rationella en möjlighet att följa upp dem för vidare sällning och kategorisering. Politiskt finns det skäl att låta personer som är inblandade i en social eller organisatorisk process en möjlighet att komma till tals. (Townley 2003)

Intervjuerna blir en form av fallstudier. Enligt Quattrone (2006) har vi som undersökare av ett problem av naturliga skäl inget tillträde till och ingen kunskap om den interna verkligheten i de organisationer vi studerar. Endast den som själv varit med om det som studeras kan bära vittnesbörd från de händelserna, vilket motiverar hur vi väljer ut våra respondenter.

3.2.4 Urvalsproblematiken

Vi har valt att angripa vår forskningsfråga genom att dels intervjua de olika aktörerna som deltar direkt i samspelet mellan förvaltare av etiska fonder och företagsrepresentanter, samt revisorer som kan tänkas ha ett indirekt inflytande över denna.

Vi tar i urvalsprocessen vår utgångspunkt bland svenska förvaltare av etiska fonder. Även om det finns väldigt många etiska aktiefonder med svenska företag som investeringsobjekt, så är det endast några få av fondförvaltarna som aktivt försöker påverka företagen genom dialog. De fondförvaltare som tillämpar enbart enkel, negativ eller positiv screening, utan att föra en dialog med företagen, torde inte ha någon påverkan som har något iakttagbart kausalsamband med företagens hållbarhetsredovisning. Vi är därför för denna studie inte intresserade av förvaltare med den typen av etiska fonder. I den här uppsatsen riktar vi endast in oss på de förvaltare som har fonder som går under kategoriseringen aktiv påverkan⁴ (se 4.1) Vi kan genom att välja ut de tre av dessa som förvaltar mest kapital täcka in en betydande andel av den typen av fondförvaltare.

Den huvudsakliga urvalsproblematiken uppstår då företag ska väljas. Vi ser här en hel del potentiella problem. De tre ledande förvaltarna av etiska fonder för en dialog angående hållbarhetsfrågor med ett mycket stort antal företag noterade på Stockholmsbörsen. Det finns ingen möjlighet att undersöka alla dessa. Lösningen på denna urvalsproblematik får vi från ett av den grundade teorins redskap, nämligen det teoretiska urvalet, som utgör ett alternativ till det statistiska urvalet. Glaser & Strauss (1967) förklarar skillnaden mellan urvalsmetoderna och formulerar det teoretiska urvalet på följande sätt:

Theoretical sampling is done in order to discover categories and their properties and suggest the interrelationships into theory. Statistical sampling is done to obtain accurate evidence on distributions of people among categories to be used in descriptions and verifications. (Glaser & Strauss 1967, s. 62)

⁴ Aktiv påverkan innebär att förvaltaren för en dialog med befintliga och ibland även potentiella investeringsobjekt i syfte att förbättra företagens ansvarstagande i hållbarhetsfrågor.

Det teoretiska urvalet karaktäriseras av att det är en kontinuerlig process där forskaren samlar in och analyserar information samtidigt som den avgör vilken data som behövs i nästa steg och var man ska hitta den. Detta för att teorin ska utvecklas allteftersom olika mönster framkommer. Urvalet ska enligt den grundade teorin göras utifrån vad som är relevant och viktigt för teorins utveckling. Vi avser att tillämpa det teoretiska urvalet enligt grundad teori, vilket för oss innebär att urvalet av företag görs med utgångspunkt i vår frågeställning, då det är denna som ska föra oss mot uppsatsens teoretiska bidrag. (Glaser & Strauss 1967)

Rent konkret innebär det att vi ber förvaltarna av etiska fonder nämna företag de försökt påverka i hållbarhetsredovisningsaspekter. Vi väljer ut ett mindre antal av dessa med spridning till olika branscher och olika lång erfarenhet av hållbarhetsredovisning. Allteftersom utökas studien med fler företag för att få ett tillräckligt dataunderlag för att besvara forskningsfrågan. Vad som framkommit under en intervju analyseras och leder till nya överväganden om val av nästa intervjuobjekt. Under denna process iakttar vi att även icke-noterade företag upprättar likartade hållbarhetsredovisningar (ett faktum som också påtalades av en av de ledande fondförvaltarna), vilket ledde oss till att komplettera undersökningen med två sådana företag, för att kunna utreda orsakerna till att även dessa upprättar hållbarhetsredovisningar. Icke-noterade bolag kan inte ingå i någon fondportfölj. Deras hållbarhetsredovisning är därför opåverkad av direkta synpunkter från etiska fondförvaltare, varigenom för studien intressanta aspekter framkomma.

3.2.5 Dataanalys

Inga entydiga eller självklara regler finns kring hur kvalitativ dataanalys ska genomföras. Nedbrytandet av data i beståndsdelar (kodning) sker enligt grundad teori samtidigt och i samband med att materialet inhämtas. Detta är ett sätt att sortera och kategorisera materialet och är i samband med detta också ett steg i teorigenereringen. Kodningen bör under undersökningens gång fortlöpande utvärderas och utvecklas. Informationskategorier som förefaller intressanta ska kontinuerligt jämföras och analyseras för att se vilka begrepp de bör relateras till. (Glaser & Strauss 1967)

Resultaten kan delas in i begrepp, kategorier, egenskaper och hypoteser. Begrepp är konkreta och urskiljbara företeelser ur öppen kodning (Strauss & Corbin 1998 s 61, 101). Kategorier är ”begrepp som bearbetats i sådan utsträckning att det kan anses representera en företeelse i verkligheten” (Bryman & Bell 2005, s. 451). De är således en vidareutveckling av ett eller flera begrepp. Egenskaper är attribut

eller aspekter av en kategori. Hypoteser är aningar eller föreställningar om relationer mellan begrepp. Detta ska idealiskt utvecklas till en teori. En teori i en viss empirisk situation eller på ett faktiskt område är en substantiell teori. En teori med högre abstraktionsnivå är en formell teori. (Glaser & Strauss 1967)

I tillämpandet av grundad teori har vi valt att arbeta med hjälp av minnesanteckningar vid datainsamlandet för att frilägga begrepp, kategorier, egenskaper och hypoteser (Bryman & Bell 2005, s. 454-455). Detta går ut på att man inom forskningsgruppen skriver ner ens uppfattning om betydelsen av en viss term, som sedan ligger till grund för analys och reflektion. På detta sätt minskar man risken att intressanta analyser av data försvinner i arbetsprocessen.

3.3 Utvärdering av metodval

I följande avsnitt för vi en allmän diskussion kring de metodval vi gjort och utvärderar dessa genom att diskutera begreppen reliabilitet, validitet och källkritik.

3.3.1 Reliabilitet

Reliabiliteten, det vill säga huruvida samma resultat hade uppnåtts om någon annan utfört undersökningen, försöker vi säkerställa genom hög vetenskaplig transparens i varje avsnitt. Vi har varit så tydliga som möjligt i att redovisa både skälen till våra val av tillvägagångssätt och själva tillvägagångssättets närmare karaktär. Att lämna fullständiga handlingar efter sig blir då viktigt om resultat visar sig vara extraordinärt.

Det har riktats kritik mot grundad teori. Metoden anses vara både tidskrävande, vag och oklar. Det är också tveksamt om metoden alltid leder fram till en teori. I det senare fallet ser vi inte det som en nackdel att utifrån grundad teori endast lämna ett teoretiskt bidrag till diskussionen. Grundad teori har, som alla teorier, brister, och att vissa av dessa åskådliggjorts ger oss viss vägledning för undvikande av svårigheter. (Bryman & Bell 2005, s. 455ff)

Dock finns det andra aspekter som skulle kunna förändra reliabiliteten över tiden, exempelvis institutionella förändringar på makronivå eller förändringar i företaget och branschen. Att under sådana förhållanden utföra samma forskning skulle troligtvis inte ge samma resultat.

3.3.2 Validitet

Validiteten, det vill säga den interna konsistensen, försöker vi säkerställa genom närhet till källmaterial och att i intervjuer systematiskt försöka täcka vårt önskade informationsområde med frågor från flera infallsvinklar.

Att sprida urvalet av företag till olika branscher ser vi som en möjlighet att öka validiteten på undersökningen. Då vi vänder oss till flera olika branscher minskar risken för att gå miste om viktiga nyanser och skillnader i hur arbetet med hållbarhetsredovisning de facto går till, då många branscher har olika stor påverkan på omvärlden.

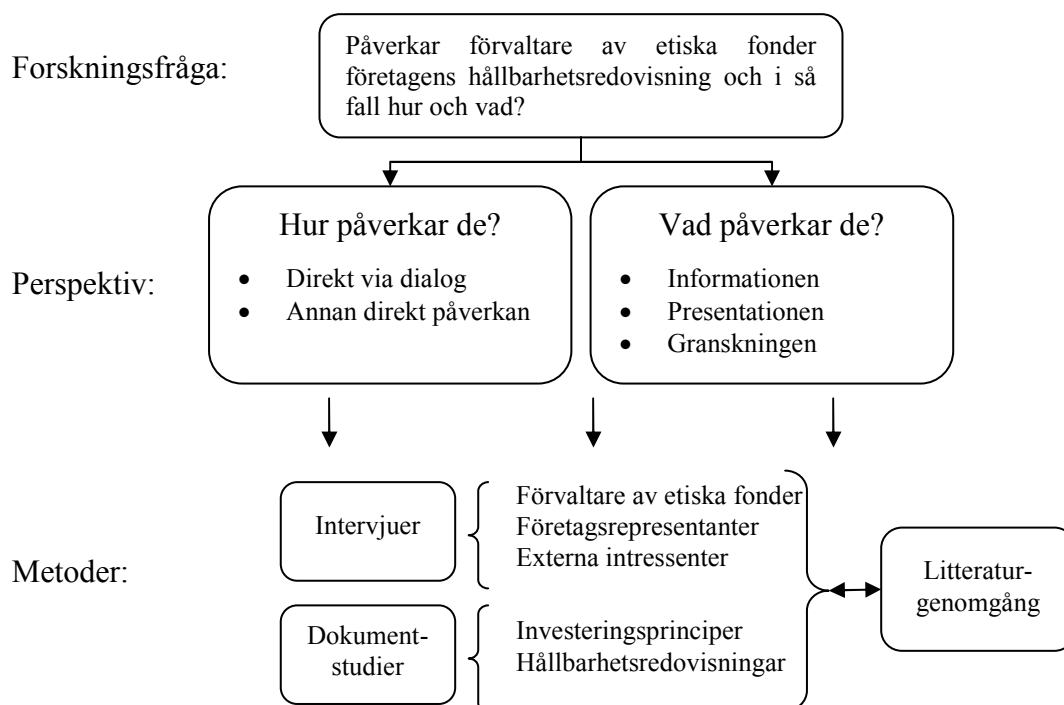
3.3.3 Källkritik

De personer vi intervjuar är företrädare för olika intressen och de dokument vi studerar är utgivna av desamma. Det är här naturligtvis viktigt att vara medveten om vilka alternativa skäl ett visst uppgiftslämnande kan ha, eller att hela sanningen av olika skäl inte kan kommuniceras. I intervjusituationen måste vi visa medvetenhet inför detta och i möjligaste mån sätta in svaren i sin kontext i förhållande till intervjuobjektets person. Även svar som är präglade av någon underliggande tendens kan för vår uppsats syfte ha direkt intresse, så länge vi är medvetna om eller lyckas detektera tendensen. (Thurén 1986 s 42-60)

Ett problem relaterat till intervjuerna är risken för individualism (Kvale 1997). Våra intervjuobjekt är individer som representerar sina respektive organisationer, men naturligtvis är organisationen och personen inte ett. Eftersom organisationen är vårt forskningsobjekt är detta en felkälla vi måste förhålla oss till. Vi har försökt utforma frågorna så att fokus flyttas från individ till organisation, men i övrigt tror vi denna problematik är svår att undvika, vilket gör det än mer angeläget att vara medveten om den under arbetets gång. (Thurén 1986 s 118-128)

Vi använder dessutom vissa sekundärkällor, såsom artiklar och rapporter. Sekundärkällor är ju resultatet av andra personers processande av primärkällor, varför naturligtvis felkällorna kan vara större. Den som genomfört analysen presenterar en tolkningsversion som dessutom är resultatet av den personens förståelse (Jacobsen 2002, s. 187f; Thurén 1986, s 35-37).

3.4 Kapitelavslutning

Figur 3.1: Sammanfattande figur över metodval för att besvara forskningsfrågan.

Vi har alltså valt att arbeta utifrån en deskriptiv, induktiv ansats, vilket ska leda fram till ett teoretiskt bidrag. Vi använder oss i denna process av en kvalitativ metod med utgångspunkt i grundad teori där dokumentstudier och intervjuer utgör primära materialkällor.

4 FÖRVALTARE AV ETISKA FONDER

I följande kapitel kommer vi att gå igenom vilka typer av etiska fonder som finns och redogöra för hur deras förvaltare arbetar. Därefter presenteras de utvalda fondförvaltarna Banco, Swedbank/Robur och Folksam/KPA, vilken grundas på dokumentstudier och intervjuer.

4.1 Kartläggning och kategorisering av förvaltare av etiska fonder i Sverige

Intresset för att placera etiskt växer, vilket inte minst märks på att antalet fonder med olika former av etiska placeringskriterier ökar. För drygt tio år sedan fanns endast ett tiotal sådana fonder i Sverige (Aspelin 2005) och idag är de cirka 100 (Strandberg 2006). Enligt en rapport från Folksam (Skillius 2005) förvaltades det år 2005 sammanlagt cirka 64 miljarder svenska kronor i dessa fonder vilket då motsvarade knappt 5 % av det totala fondsparandet i Sverige, eller knappt 2 % om Premiesparfonden utesluts. Vi kan alltså konstatera att även om etiska fonder har vuxit kraftigt under det senaste decenniet så är det fortfarande en nisch på den svenska fondmarknaden.

De etiska placeringskriterierna skiljer sig mycket mellan olika fonder och fondförvaltare. Vissa väljer bara passivt bort företag de inte vill investera i, medan andra aktivt försöker påverka företag att handla mer etiskt, vilket allt som oftast betyder ett större ansvarstagande i sociala och/eller ekologiska konsekvenser av verksamheten. Förvaltarna använder olika former av screening för att identifiera vilka företag som, utifrån de etiska placeringskriterier som satts upp, kvalificerar sig för fondportföljen. Ur denna pool av potentiella företag investerar fonden sedan i de som bedöms ha de bästa ekonomiska utsikterna. För vissa fondförvaltare är arbetsgången den motsatta. De olika typerna av etiska fonder kan klassificeras enligt följande (baseras på Skillius (2005), s. 3; Eurosif (2005), s. 3 och Social Investment Forum (2006), s. 4-5):

- **Avstå-fonder:** Förvaltaren använder sig av enkel eller negativ screening för att välja bort företag som bryter mot fondens etiska kriterier. Kriterierna kan innebära att man avstår från att investera i bolag vars

omsättning härrör från exempelvis tobak, pornografi och vapen, men det är också vanligt att de exkluderande kriterierna gäller efterlevnaden av internationella normer och riktlinjer från exempelvis FN, OECD, UNICEF och ILO.

- **Bäst-i-klassen-fonder:** Förvaltaren investerar i företag som är goda föredömen i hållbarhetsaspekter inom en viss bransch och använder sig då av positiv screening. Vid positiv screening söker man de företag som förbundit sig att vara ansvarstagande och granskar hur de jobbar för att följa dessa åtaganden. Det finns också mer nischade bäst-i-klassen-fonder som investerar i pionjärer på specifika områden som, exempelvis, utsläpp av växthusgaser.
- **Aktiv påverkan-fonder:** Förvaltaren för en dialog med befintliga och ibland även potentiella investeringsobjekt i syfte att förbättra företagets ansvarstagande i hållbarhetsfrågor. Företag som inte är benägna att ta åt sig av förvaltarens önskemål eller krav riskerar att tas bort från portföljen eller att inte investeras i. Vissa fondförvaltare utövar påverkan genom att rösta på bolagsstämmor, medan andra, i dialog med företagen, utnyttjar sin tyngd i etiska frågor och/eller kapitalstyrka.
- **Ideella fonder:** Förvaltaren donerar vanligen en andel av fondförmögenheten till ett ideellt ändamål årligen. Denna typ av fonder behöver inte använda någon form av screening.
- **Miljöteknikfonder:** Förvaltaren investerar i företag vars huvudsakliga verksamhet avser att minska människans miljöpåverkan.

Många fonder faller under flera av de ovanstående kategorierna och flera fondförvaltare använder både positiv och negativ screening, eventuellt tillsammans med aktiv påverkan, för sina investeringar.

4.2 Närmare granskning av utvalda fondförvaltare

I Sverige är etiska fondförvaltare som är aktivt påverkande relativt ovanligt. Det är förenat med betydligt större arbetsbörda, vilket kan vara en anledning till att endast fondförvaltare med betydande volym i etiska fonder har sådana program. Tre fondförvaltare som utövar aktiv påverkan utgör i detta sammanhang en särklass i fråga om portföljvolym: Banco, Swedbank/Robur och Folksam/KPA (Skillius 2005). Vi har därför valt att granska dessa närmare.

Vi har utgått ifrån både skriftligt material från respektive fondförvaltare och intervjuer med representanter för dessa i denna granskning, i vilken vi undersökt:

1. investeringsprinciper och urval,

2. hur de använder hållbarhetsredovisningen, samt
3. hur de försöker påverka denna.

För intervjumall, se appendix I.

4.2.1 Banco

Banco förvaltar traditionella fonder sedan 1975 och etiska fonder sedan 1993. De ingår i ABN AMRO-koncernen och förvaltar enligt egen uppgift ungefär 17 miljarder SEK totalt. Av förvaltarens fonder följer 19 av dem företagets regler för ansvarfulla placeringar och av dessa är elva aktiefonder med huvudsakligt⁵ innehav i svenska aktier (Banco hemsida, 2006-12-17).

Som företrädare för Banco intervjuades Sasja Beslik (2006-11-30), chefsanalytiker på SRI-avdelningen. Om inget annat framgår så bygger texten i detta avsnitt på de uppgifter som Beslik framförde vid intervjun.

Investeringsprinciper och urval

Urvalet av investeringsobjekt till Bancos etikfonder sker i en stegvis process med negativ screening som första steg, där företag med över 5 % av omsättningen relaterad till tobak, alkohol och vapen utesluts. Därefter vidtas positiv screening. I denna del baserar Banco analysen särskilt på normer och riktlinjer som kommit till uttryck i konventioner inom FN, ILO och OECD. Man fokuserar på företagets agerande (detta ord är fetstilat och kursiverat i Bancos broschyr) främst med avseende på a) mänskliga rättigheter och arbetsförhållanden; b) miljöfrågor; c) korruptionsbekämpning samt d) företagsrutiner och interna regelverk. (Banco 2004, s. 4-5, 11) Förvaltaren ställer inga bestämda krav när det gäller att följa de riktlinjer som finns för hållbarhetsredovisning, men samtidigt är man principiellt positivt inställd till utvecklingen av dessa, även om de har vissa brister.

Den etiska och finansiella analysen sker på Banco genom samarbete mellan en förvaltare och etikanalytiker, där förvaltaren står för den ekonomiska bedömningen. Banco tar i analysen hjälp av en utomstående etikanalytiker, Innovest, samt har ett eget råd för svårare avvägningar vars ledamöter till majoriteten är externt anlitade från ideella organisationer. Om ett företag under investeringstiden befinner sig i strid med något av kriterierna i Bancos investeringsprinciper kan det leda till uteslutning ur portföljen, men målet är först och främst att aktivt påverka företaget till att förbättra sitt agerande i hållbarhetsfrågor. (Banco 2004, s. 3-5, 8)

⁵ 30 % utländska aktier tillåts som mest.

Hur använder de hållbarhetsredovisningen?

Banco använder hållbarhetsredovisningen som en typ av ”kompass” för att få en översiktlig bild över hur ett företag bedriver sitt hållbarhetsarbete. Den utgör en informationskälla ibland flera andra vid Bancos analys av företagen, men den är inte på något sätt den viktigaste. Möten med företagsrepresentanter och besök på plats är mer avgörande och det intryck som Banco får av företagens konkreta arbete utifrån en sammanvägning av alla dessa källor utgör grunden för den etiska bedömningen. Anledningen till att hållbarhetsredovisningen inte får en mer framträdande plats i utvärderingen är framförallt att sanningshalten i informationen enligt Beslik inte är verifierad. Han menar att i många hållbarhetsredovisningar ser allt ut som guld och gröna skogar och negativa aspekter rapporteras sparsamt. Han förhåller sig därför kritiskt till informationsinnehållet i dessa. De externa aktörer som verifierar hållbarhetsredovisningar, exempelvis Öhrlings PricewaterhouseCoopers, verifierar enligt Beslik bara att insamlandet av informationen varit ändamålsenligt, inte själva sanningshalten i informationen i sig.

Hur utövar de sin aktiva påverkan?

Bancos aktiva påverkan på företag sker främst genom dialog om brister och förbättringsmöjligheter. Banco följer löpande upp med direktkontakt på ledningsnivå och den löpande bevakningen sammanställs i rapporter. (Banco 2004, s. 3,6)

Beslik, ser hållbarhetsredovisningen som sluttampen i en längre process rörande kommunikation av arbetet med hållbarhetsfrågor, där företagets konkreta hållbarhetsarbete står i fokus. Hållbarhetsredovisningen är sällan ingången i dialogen med företagen, utan den rör alltså oftast mer konkreta frågor. Ofta hamnar man dock i redovisningsfrågor till slut och Beslik påpekar vikten av att företagen öppet redovisar sitt arbete i hållbarhetsfrågor.

Beslik ger i intervjun flertalet exempel på företag som han tror att Banco har påverkat genom den dialog som förts med dessa. Samtidigt noterar han dock att även om Banco försöker påverka så är det långt ifrån säkert att företagen hör samman dem.

Bancos främsta agenda i påtryckandet är att få företagen att börja kommunicera och bli transparenta. Anledningen att företag inte kommunicerar är enligt Beslik ofta att de inte har prioriterat det eller att de tycker att de inte har så mycket att kommunicera. I dessa sammanhang, då företag börjar redovisa hållbarhetsaspekter anser Banco att de har stor påverkan på den information som företagen kommunicerar.

Beslik menar vidare att det finns en tendens att använda kvantitativ information i rapporteringen, eftersom det traditionellt anses ge bättre underlag. Banco förespråkar dock en mix av kvantitativ och kvalitativ information. Inom miljöområdet är kvantitativ information redan väl utvecklad och enligt Besliks bedömning kommer kvantifiering av sociala aspekter också att öka. Sammanfattningsvis menar Beslik att kvantitativ information är ”ett plus”, men ingen nödvändighet.

En sak som Beslik mycket tydligt efterlyser är att hållbarhetsinformationen integreras i den ordinarie årsredovisningen, eftersom separata hållbarhetsredovisningar saknar den tyngd som årsredovisningen får, och dessutom sällan når investerare som inte har en utpräglad etisk profil.

Slutligen tror Beslik att det är främst konsulter, anlitade av företagen i hållbarhetsfrågor, som styr utvecklingen av hållbarhetsredovisningen. Han ser inte att förvaltare av etiska fonder är företagens främsta målgrupp när det gäller denna redovisning utan företagen blir pådyvlade saker utifrån från en bredare målgrupp, såsom kunder, anställda, leverantörer, etcetera.

4.2.2 Swedbank/Robur

Robur är ett helägt dotterbolag till Swedbank, som är den största svenska ägaren på Stockholmsbörsen. Av en total fondportfölj på cirka 350 miljarder SEK, är drygt 12 miljarder investerade i ett tiotal fonder med etiska kriterier. Förvaltaren har erbjudit etiska placeringsalternativ sedan 1980. (Robur 2006; Robur hemsida, 2006-11-25)

På Swedbank/Robur intervjuades Anna Nilsson (2006-11-23), ansvarig för miljö- och etikanalys, som har tio års erfarenhet från branschen. Om inget annat framgår så bygger texten i detta avsnitt på de uppgifter som Nilsson framförde vid intervjun.

Investeringsprinciper och urval

Innan en investering görs i en av Roburs etiska fonder genomförs enligt fondförvaltaren en grundlig analys, som tar sin utgångspunkt i branschspecifika förhållanden. Denna analys grundar sig på flera internationella riktlinjer och normer avseende hållbar utveckling som uttrycks i konventioner från FN, ILO, OECD samt Amnesty Business Group. Men den stödjer sig även på Swedbanks allmänna miljöpolicy och Roburs ägarpolicy. (Robur 2006)

I Roburs etiska investeringsprinciper finns det två bilagor, en med hållbarhetskriterier för positiv screening och en med uteslutande kriterier för negativ screening. I den förstnämnda tar man fasta på punkter som a) risker och möjligheter; b) publicitet och intressentreaktioner; c) strategiska frågor och d) operationella frågor. Detta gäller för miljömässiga, sociala och affärsetiska frågor i både tillverkning, för produkter och i leverantörsled. De uteslutande kriterierna innebär att investeringsobjektens omsättning inte till mer än 5 % får vara relaterad till pornografi, tobak, alkohol och spel. För vapen gäller en nollprocentsgräns. (Robur 2006)

I analysprocessen gör Roburs interna etikanalytiker en relativ bedömning av företaget i förhållande till branschens specifika förutsättningar, vilket innebär positiv screening. Genom att analysera alla företag, även de utanför portföljen, kan Robur identifiera rimliga kravbilder för olika branscher. Analytikerna har dessutom ett antal ledord som vägledning för urvalet till sina etiska investeringar. Ett av dessa är att företagen ska vara öppna i sin kommunikation på relevanta områden, vilket är direkt relaterat till hållbarhetsredovisningen. (Robur 2006)

Robur har också ett etik- och miljöråd i vilken intressenter från flera sektorer finns representerade och rådets uppgift är att bistå analytikerna i svårare avvägningar samt att ansvara för utvecklandet av tidsenliga etiska investeringskriterier. (Robur 2006)

Hur använder de hållbarhetsredovisningen?

Hållbarhetsredovisningen är enligt Nilsson ett av huvuddokumenterna i analys och urval av företag till de etiska fonderna. Men de använder även andra informationskällor, såsom företagens ordinarie årsredovisningar och information på företagets hemsidor. Nilsson säger att Robur letar efter information som matchar deras etiska kriterier i alla tillgängliga källor. Hon betonar också att Robur i sina kriterier uttrycker att de vill att bolag skall vara öppna och transparenta med sin redovisning och det blir därför en poäng att använda denna.

Nilsson nämner att det finns en trend hos svenska företag att ge en fylligare information om hållbarhet i årsredovisningen, strunta i en separat hållbarhetsredovisning och istället lägga ut mer information på Internet. Hon tycker också att det är mycket synd att bolag med en bra hållbarhetsredovisning ibland inte nämner dess existens i sin ordinarie årsredovisning.

Nilsson ser inte hållbarhetsredovisningen som ett onödigt mellanled, utan en nödvändighet för att kommunicera hållbarhetsarbetet. Problemet är däremot att finna ett bra gemensamt sätt för företag att redovisa på. I nuläget är det svårt att jämföra två företags hållbarhetsarbete på basis av deras hållbarhetsredovisningar.

Hur utövar de sin aktiva påverkan?

Robur försöker påverka företag genom en mer eller mindre djupgående dialog med dessa och genom att publicera resultaten av sina analyser på Internet och på så sätt göra allmänt känt vilka företag som uppfyller de etiska kriterierna. (Robur 2006)

Robur för en dialog med alla svenska börsnoterade företag, inte enbart med de företag som man investerar i. Hon menar att detta är ovanligt bland svenska förvaltare av etiska fonder. Då brister upptäcks hos bolag inleds en djupare dialog, för att påverka företaget så att de förbättrar sin verksamhet utifrån de etiska kriterierna.

Nilsson menar att även om påverkan på det konkreta hållbarhetsarbetet är viktigast, så är hållbarhetsredovisningen en viktig aspekt som förvaltaren försöker att påverka, för att få en så hög transparens som möjligt. Hon anser att det är mycket viktigt att företag redovisar sitt hållbarhetsarbete och att hållbarhetsredovisningen i många fall kan bli bättre. Samtidigt medger hon att redovisningen i sig inte ensamt brukar kunna avgöra om ett företag anses uppfylla kriterierna eller inte. Det kan i det här fallet vara viktigt att betona att Robur dock aldrig skulle godkänna företag med dålig hållbarhetsredovisning i vissa branscher, som exempelvis skogsindustrin. Nilsson menar att då företag börjar hållbarhetsredovisa så är det ofta mer skönmålning och sedan blir företagen ärligare och ärligare. Hon tycker sig se en viss positiv korrelation mellan hållbarhetsredovisningar och det bakomliggande hållbarhetsarbetet. Men Nilsson påpekar samtidigt att det gäller att vara på sin vakt då man analyserar företagen, för att inte bli charmad av en snygg redovisning.

Nilsson är positiv till att företag använder GRI:s riktlinjer, eftersom de ökar möjligheten att jämföra. Men det finns inga krav på att några sådana riktlinjer måste följas. När det gäller hur hållbarhetsredovisningen bör presenteras så anser Robur inte att det har någon direkt betydelse om den är separat eller integrerad i årsredovisningen.

I fråga om påverkan mot antingen kvantitativ eller kvalitativ information så säger Nilsson att hon tycker att det är viktigt med en beskrivning av verktyg, metoder och principer i form av kvalitativ text, som i sin tur kan utvärderas med kvantitativa data, i form av nyckeltal. Men hon poängterar att man verkligen måste tänka sig för då man tittar på kvantitativ data då den lätt kan luras. Robur använder båda typerna av data för att de kompletterar varandra.

4.2.3 Folksam/KPA

Folksam förvaltar totalt 167 miljarder kronor och har någon form av etiska placeringskriterier för hela det förvaltade kapitalet⁶ (Folksam hemsida, 2006-11-27).

KPA Pension ägs till 60 % av Folksam och till 40 % av Sveriges kommuner och landsting. Folksam Fond AB förvaltar KPA Pensions etiska fonder och sedan 2003 går även KPA Fonder AB under namnet Folksam Fond AB (KPA hemsida, 2006-12-01). Det faller sig därför naturligt att behandla KPA och Folksam i samma avsnitt och härnäst benämner vi de båda som Folksam om inget annat framgår.

Vi intervjuade en av Folksams etikanalytiker, Nina Bönnelyche (2006-11-27). Eftersom bolaget har ett nära samarbete med GES Investment Services intervjuade vi även Magnus Furugård (2006-11-29) som är President och Research Director på GES.

Investeringsprinciper och urval

Valet av investeringsobjekt i Folksams etiska fonder inleds med att fondförvaltarna väljer ut intressanta företag på ekonomiska grunder. Dessa ska sedan godkännas av bolagets egna etikanalytiker i enlighet med uppsatta placeringskriterier för att bli aktuella för investering. De företag som sedan investeras i och återfinns i fondportföljerna genomgår var sjätte månad analys och betygsättning beträffande hållbarhetsaspekter. Denna återkommande analys av befintliga innehav köps in externt från GES. (Bönnelyche intervju, 2006-11-27)

Folksam har ställt upp ett antal placeringskriterier som kategoriseras som påverkande och uteslutande. De påverkande kriterierna gäller miljö, mänskliga rättigheter och korruption. De uteslutande kriterierna för alla Folksams fonder gäller produktion av tobak i någon form. För KPA Pensions fonder har ribban lagts högre då dessa fonder även har uteslutande kriterier beträffande vapen, alkohol, kommersiell spelverksamhet och miljö (fossila bränslen). För att göra det praktiskt hanterbart tillåts dock att högst en procent eller 10 miljoner SEK av ett företags årsomsättning kommer från verksamheter som omfattas av uteslutande kriterier. (Folksam hemsida, 2006-11-27)

Hur använder de hållbarhetsredovisningen?

Hållbarhetsredovisningen är ett av de dokument Folksams etikanalytiker använder sig av vid analyser och inför bolagsstämmor och möten, men de är i övrigt

⁶ Den uppmärksamme läsaren noterar att detta belopp är knappt tre gånger större än det belopp på 64 miljarder som Skillius rapport från 2005 angav för hela den etiska fondmarknaden i Sverige.

fåordiga beträffande vilka synpunkter och önskemål de har på denna (Bönnelyche intervju, 2006-11-27).

GES använder sig också av den kvalitativa och kvantitativa information som finns i hållbarhetsredovisningarna då de analyserar och betygsätter företag, men av svaren att döma föredrar de kvantitativa mått som följs upp. De betraktar informationen i hållbarhetsredovisningen som sann och tar i analysprocess endast kontakt med företag, då det råder oklarheter på någon punkt. (Furugård intervju, 2006-11-29)

Hur utövar de sin aktiva påverkan?

Folksam utövar aktiv påverkan på befintliga innehav. Dessa och tänkbara framtida innehav analyseras och betygsätts i samarbete med GES en gång i halvåret ur ett antal aspekter på miljö, mänskliga rättigheter och korruption. Befintliga innehav som av någon anledning inte längre uppfyller placeringskriterierna avyttras. Ofta rör det sig då om företag som förändrat beteendet och börjat bryta mot uteslutande kriterier. Den aktiva påverkan utförs genom att man som aktieägare deltar vid innehavens bolagsstämmor och där röstar och för upp frågor som rör hållbarhet. (Folksam hemsida, 2006-11-27) Folksam säger sig inte arbeta med att försöka påverka hållbarhetsredovisningen men uppger ändå att man har vissa synpunkter på denna vid kontakt med företag. De uppmanar företaget att redovisa så mycket som möjligt, alltså att vara transparanta och rekommenderar dem även att följa GRI:s riktlinjer. (Bönnelyche intervju, 2006-11-27)

En av de hållbarhetsaspekter som GES betygsätter är hållbarhetsredovisningen. De tar inte spontan kontakt med företag som de tycker har bristfällig hållbarhetsredovisning i syfte att påverka den, men ger synpunkter om företag hör av sig med frågor efter det att deras hållbarhetsredovisning betygsatts. Furugård på GES menar att företagen tar åt sig av deras synpunkter och är benägna att förändra sig. Han tror att GES och andra externa etikanalytiker är en av de aktörer som driver på utvecklingen av hållbarhetsredovisningen och förutom att man ger direkta synpunkter till företag medverkar man även på konferenser som rör hållbarhetsredovisning. Det viktiga för GES är inte att företagen exakt följer GRI:s riktlinjer, utan att informationen är nyttig och användbar. Den ska helst vara konkret och rakt på sak. Furugård tycker ofta att hållbarhetsredovisningarna innehåller för mycket kvalitativ information. Han ser hellre nyckeltal som följs upp och hellre en konkret A4-sida än 100 sidor där man får leta efter det av värde. (Furugård intervju, 2006-11-29)

4.3 Kapitelavslutning

I början av kapitlet presenteras vilka olika typer av etiska fonder som förekommer. Att vi valde att inrikta oss på den typ som utövar aktiv påverkan beror på att det är denna grupp som enligt vår mening skulle kunna utföra påverkan på företagens hållbarhetsredovisning. De tre mest intressanta och förmögna fonderna på området är Banco, Swedbank/Robur och Folksam/KPA.

De arbetar alla olika med urvalsprocessen men vad som kan vara intressant att lyfta fram för den kommande analysen är att Banco själva kontrollerar delar av informationen i redovisningarna. Robur och Folksam är godtrogna till det innehåll som finns och kontaktar endast företagen då det skulle finnas frågetecken kring hållbarhetsarbetet. Robur arbetar med en bred analys för att på så sätt kunna skapa rimliga kravbilder för varje bransch medan Folksam anlitar utomstående etikanalytiker för att kontrollera sina innehav.

Det råder bland förvaltarna en skiftande syn på hållbarhetsredovisningens användbarhet. Banco ser den som en kompass, en informationskälla bland många andra. Robur å andra sidan ser hållbarhetsredovisningen som ett huvuddokument men använder även andra källor för att matcha sina krav.

Den dialog som fonderna för med bolagen gäller sällan endast redovisningsfrågor utan dessa är istället slutet av en lång process, som Beslik på Banco formulerar det. Det råder en samstämmighet om önskemålen kring en ökad transparens från företagets sida. Det finns dock några specifika önskemål från förvaltarna. Banco efterfrågar en integrerad rapport i årsredovisningen och GES vill se mer konkreta rapporter och inga utsagor på upp emot 100 sidor. Mer kvantitativ information ses som ett sätt att öka hållbarhetsredovisningarnas användbarhet som en jämförande redskap. Den kvalitativa informationen är ett komplement för att kunna beskriva metoder och strategier.

5 FÖRETAGENS HÅLLBARHETSREDOVISNING

I detta kapitel beskrivs de företag vi valt att studera närmare med avseende på forskningsfrågan. Den inledande översikten av hållbarhetsredovisningen i Sverige fungerar som bakgrund till den mer ingående utredningen av de utvalda studieobjekten, som gjorts utifrån dels intervjuer med representanter för dessa och dels dokumentstudier av deras respektive hållbarhetsredovisningar.

5.1 Översiktlig kartläggning av hållbarhetsredovisningen i Sverige

Innan vi går närmare in på vilken påverkan som etiska fondförvaltare har på de utvalda företagens hållbarhetsredovisning, ämnar vi ge en kort översiktlig bild av hållbarhetsredovisningen i Sverige idag.

Nästan alla kartläggningar inom hållbarhetsredovisning fokuserar på stora, ofta börsnoterade företag och hållbarhetsredovisningar är inte lika vanliga eller utvecklade bland små och medelstora företag (se exempelvis *The Swedish Sustainability Reporting Context* av Larsson 2006). Variationen på hur hållbarhetsredovisningen utformas bland de svenska börsföretagen är stor. En del företag väljer att inkorporera hållbarhetsinformationen i den ordinarie årsredovisningen, medan andra presenterar denna i en separat rapport. Vilken information som inkluderas och omfattningen på redovisningen varierar också mycket kraftigt. Formen för informationen skiljer sig likaså, då den ibland presenteras endast kvalitativt, medan den i andra fall också beskrivs med kvantitativa mått. Den externa granskningen av hållbarhetsredovisningen är en annan aspekt för vilken det inte går att uttala sig generellt kring hur företagen handlar.

Några trender har dock kunnat utläsas och Möller et al (2005) visar att de företag som redovisar separat eller som följer GRI:s riktlinjer generellt ger en mer uttömmande bild av sitt hållbarhetsarbete än företag som inte följer riktlinjerna eller som har inkorporerat hållbarhetsredovisningen i årsredovisningen. De hävdar

också att majoriteten av företagen på Stockholmsbörsens A-lista⁷ inte har en välutvecklad hållbarhetsredovisning.

5.2 Presentation av utvalda undersökningsobjekt

Upplägget i presentationen av denna empiri kommer grovt att vara följande. Vi inleder med grundläggande information om respektive företags hållbarhetsredovisning, exempelvis vilka anledningar de uppger för upprättandet. Därefter går vi över på till vilka de riktar sin hållbarhetsredovisning. Vi försöker vidare utreda vilka som påverkat dem i processen samt vilka som arbetar med hållbarhetsredovisningen internt. Särskilt fokus ligger självfallet på förvaltare av etiska fonder. Slutligen berör vi aspekter av innehållet, såsom syn på kvalitativ och kvantitativ information. För onoterade företag är upplägget något modifierat. Två onoterade företag studeras för att ge en bild av hållbarhetsredovisning som är fri från direkt påverkan från förvaltare av etiska fonder. För intervjumallar, se appendix II-IV.

5.2.1 Trelleborg

Trelleborg valdes ut som en representant för den miljöintensiva tillverkningsindustrin. Företaget betraktas också enligt egen uppgift som ett icke godkänt investeringsobjekt av flera etiska fondförvaltare. Vi intervjuade Victoria Hellström (2006-12-04), miljöchef på Trelleborg och om inget annat framgår så bygger detta avsnitt på uppgifter som framkom under intervjun.

Trelleborg började upprätta en miljöredovisning 1998 och denna utökades 2002 till en hållbarhetsredovisning. Anledningen till att företaget började kommunicera hållbarhetsfrågor i en hållbarhetsredovisning var ett ökat intresse för sociala frågor bland externa intressenter, såsom aktieägare, etikanalytiker och studenter. Hållbarhetsredovisningen riktar sig även till företagets anställda.

Totalt är över 100 anställda världen över delaktiga i arbetet med Trelleborgs hållbarhetsredovisning, främst miljöansvariga som rapporterar in en mängd information, men även personer från ekonomi- och personalavdelningarna bidrar. Trelleborgs informationsavdelning ansvarar övergripande för produktion av hållbarhetsredovisningen. Revisorer anlitas för granskning av hållbarhetsinformationen i årsredovisningen men den färdiga hållbarhetsredovisningen verifieras inte av någon extern aktör (Trelleborg 2005, s. 18).

⁷ A-listan finns inte längre utan motsvaras idag av Large Cap.

Trelleborg har regelbunden dialog med flera förvaltare av etiska fonder, vilket innebär personliga kontakter ett antal gånger per år. Ofta är det förvaltarna som är den drivande parten för dialogens uppkomst. Hellström anser att de är viktiga intressenter, främst på grund av deras tyngd i etiska frågor. Utöver personliga kontakter genomför etikanalytiker grundliga analyser av företagets hållbarhetsarbete och hållbarhetsredovisning minst en gång per år. Relativt liten del av dialogen med fondförvaltarna handlar om hållbarhetsredovisningen i sig. De få synpunkter som framförts på redovisningsområdet har mestadels rört informationsinnehållet. Benägenheten att förändra hållbarhetsredovisningen efter enskilda synpunkter har minskat på Trelleborg sedan GRI:s riktlinjer började följas 2005. Företaget fick då en tydligare bild av hur de vill hållbarhetsredovisa. Trelleborg själva vill redovisa nyckeltal som de kan följa på fem års sikt. Det var inte ett externt tryck som gjorde att GRI:s riktlinjer började följas, men förvaltare av etiska fonder har dock varit positiva till det hela. Hellström lyfter även fram revisorerna som viktigt bollplank i utformningen av hållbarhetsredovisningen.

Det budskap förvaltare för fram är att de gärna vill se information som är mer jämförbar med finansiell sådan. Även Trelleborg verkar vara inne på denna linje. Deras hållbarhetsredovisning är relativt kortfattad med ett stort antal nyckeltal som illustrerar trender, främst på miljöområdet (se vidare Trelleborg 2005).

5.2.2 Lindex

Lindex valdes ut på grund av att företaget just nu håller på att upprätta sin första samlade hållbarhetsredovisning (för 2006). Företaget är också intressant då de har produktion i länder där mänskliga rättigheter ofta åsidosätts och att de säljer produkter som vid odling, tillverkning och transport påverkar miljön i olika avseenden. Vi intervjuade Ulrika Danielsson (2006-11-28), informationschef på Lindex, och avsnittet bygger helt på vad som framkom under intervjun.

Lindex har tidigare haft en CSR-broschyr som de inte fått några direkta synpunkter på. Anledningen till att företaget nu tar steget och börjar hållbarhetsredovisa är dels ett internt tryck och dels att man upplever ett ökat tryck från kunder. Företaget har redan idag ett flertal nyckeltal inom hållbarhetsområdet och Danielsson menar att de lika gärna kan redovisa dessa i en hållbarhetsredovisning för att ge ökad transparens.

På Lindex arbetar flera olika avdelningar med hållbarhetsfrågor. Företaget anlitar inga utomstående konsulter för att upprätta hållbarhetsredovisningen. Däremot har företaget inhämtat synpunkter från olika håll och inspirerats av GRI:s riktlinjer, som dock inte kommer att följas fullt ut, åtminstone inte inledningsvis.

Den kommande hållbarhetsredovisningen är riktad till den som är intresserad och man vill med den visa på konkreta resultat och att företagets hållbarhetsarbete är mer än tomma ord.

Lindex för en regelbunden dialog med flera förvaltare av etiska fonder, där förvaltarna är drivande. Företaget får frågebatterier och besök, där även intervjuer ingår. Dialogen med förvaltarna rör endast hållbarhetsredovisningen i liten omfattning, däremot rör naturligtvis alla frågor sådant som kan tas upp i denna. Förvaltarna tycker att det är positivt att Lindex nu börjar med en riktig hållbarhetsredovisning. De har tidigare haft önskemål om att se fler nyckeltal och då synpunkter förekommer tar man på Lindex åt sig av dessa och är benägna att förändra sig. Danielsson anser att förvaltare av etiska fonder är lika viktiga som andra investerare, det enda som skiljer dem är det fokus de har.

Angående kvalitativ och kvantitativ information kan det noteras att anledningen till att man dröjt så länge som man gjort med att upprätta en samlad hållbarhetsredovisning är att man velat ”vänta tills vi har lite siffror att redovisa”. I den mån förvaltare av etiska fonder berört själva hållbarhetsredovisningen har det främst också varit ett allmänt krav om fler nyckeltal.

5.2.3 TeliaSonera

Vi valde ut TeliaSonera som en representant för telekombranschen. Vi intervjuade företagets CSR-ansvarige, Kari Vaihia (2006-12-07). Om inget annat framkommer så bygger informationen som delges i detta avsnitt på sådant som framkom under intervjun.

Företaget upprättar en hållbarhetsredovisning sedan 2004. Anledningen är en allmän målsättning på företaget om transparens och att underlätta informationsinsamlingen för de intressenter bolaget har kontakt med, däribland förvaltare av etiska fonder. Vilka avdelningar som har ansvarat för hållbarhetsredovisningen har varierat under åren. Tidigare har personal- och marknadsavdelningen ansvarat för hållbarhetsredovisningen, men detta ska tas över av kommunikationsavdelningen. Hållbarhetsredovisningen upprättas mestadels av intern personal på TeliaSonera, men företaget tar dock hjälp av reklambyråer som går igenom texten och som förbättrar den yttre formen. Hållbarhetsredovisningen riktas till alla intressenter, men enligt Vaihia visar undersökningar att etikanalytiker och forskare är de vanligaste läsarna och att kunder mer sällan läser den. Han påpekar att förvaltare av etiska fonder har blivit mer synliga och aktiva under de senaste åren och att företaget i framtiden nog måste ta större hänsyn till dem.

TeliaSonera för i nuläget en dialog med flera förvaltare av etiska fonder, vilka vanligen även besöker företaget. Förvaltarna uppges vara den drivande parten. Enligt företaget har förvaltarna vanligtvis inga direkta synpunkter på hållbarhetsredovisningen utan de fokuserar på hållbarhetsarbetet. Att TeliaSonera följer GRI:s riktlinjer menar Väihä vara mer än tillräckligt för de behov som förvaltarna har och säger vidare att dessa intressenter alltid är ute efter trender. Sådana beskrivs vanligen av kvantitativa nyckeltal, något som man på TeliaSonera försöker arbeta fram men som enligt egen utsago kan vara problematiskt. Företagets hållbarhetsredovisning innehåller också relativt få nyckeltal, och de som förekommer rör koldioxidutsläpp, energianvändning, könsfördelning, långtidssjukskrivna och mötessätt (telefonkonferens eller personligt möte). Även den kvalitativa informationen är sparsmakad, medan mycket kraft verkar ha gått till den grafiska utformningen. (Se vidare TeliaSonera 2005)

5.2.4 Svenska Cellulosa Aktiebolaget (SCA)

SCA intervjuas som en representant för pappersindustrin, som är en bransch med stor miljöpåverkan. Vi har intervjuat Patrik Isaksson (2006-11-27), som är Director Environmental Affairs på SCA och om inget annat framgår så bygger texten i detta avsnitt på de uppgifter som Isaksson framförde vid intervjun.

SCA har upprättat hållbarhetsredovisningar sedan 1998, med motiveringen att företaget fått negativ kritik i media, trots att de själva ansåg sig utföra ett fullgott miljöarbete. SCA upprättar en separat hållbarhetsredovisning, i vilken man bland annat kan läsa om hur företaget lyckats placera sig på index och listor över hållbarhetsarbetande företag. Några exempel på dessa är Innovest rating och The Dow Jones Sustainability Index (SCA 2005, s. 8ff). Den grupp på företaget som arbetar med upprättandet av rapporten är personer från avdelningarna för miljö, socialt ansvar och information, men den person som har huvudansvaret varierar dock från år till år. I processen med att ta fram hållbarhetsredovisningen anlitas inga utomstående konsulter, med modifikation för att de som arbetar med upprättandet använder sina företagskontakter. Isaksson är noga med att betona att det är företaget själva som bestämmer över innehållet i deras hållbarhetsredovisning. Den målgrupp som SCA riktar sin hållbarhetsredovisning till är främst förvaltare av etiska fonder och andra möjliga är kunder och anställda. Den förändring som skett med rapporten sedan företaget började hållbarhetsredovisa är tillägg av sociala data och att de numera även anlitar Deloitte för att granska alla miljödata (SCA 2005, s. 55). SCA har valt att inte följa GRI:s riktlinjer.

Intresset från den traditionella finansmarknaden för hållbarhetsredovisningen är enligt Isaksson ganska lågt men etikfonderna är klarare i sina önskemål. Då SCA ligger i regelbunden dialog med etikfundsanalytiker vid 15-20 tillfällen per år försöker de tillmötesgå de muntliga och skriftliga krav etikfonderna ställer, så långt det är möjligt. Kontakterna vid dessa tillfällen gäller ”till 99 %” frågor kring hållbarhetsarbetet vilket ger ett litet utrymme för redovisningen. Isaksson anser att de etiska fonderna är viktiga både på grund av tyngden i de etiska frågorna och deras kapitalstyrka.

5.2.5 Atlas Copco

Vi valde ut Atlas Copco som en representant för verkstadsindustrin. Vi intervjuade Anna Brandhorst-Satzkorn (2006-12-04), samordnare av CSR-frågor. Om inget annat framgår så bygger texten i detta avsnitt på de uppgifter som Brandhorst-Satzkorn framförde vid intervjun.

Atlas Copco har upprättat sin hållbarhetsredovisning sedan 2001. Rapporten är integrerad i årsredovisningen, och detta motiveras med att innehållet skall vara strikt faktamässigt. Kompletterande information utges i en företagsintern tidning som istället innehåller längre beskrivningar om de program kring hållbarhetsarbetet som företaget utövar. För själva upprättandet av hållbarhetsredovisningen ansvarar tre avdelningar: miljö-, personal- och ekonomiavdelningen. I samband med att Atlas Copco började hållbarhetsredovisa anlidade de utomstående konsulter (ex. KPMG) vid framtagandet av rapporten, främst för att kompetensen inte fanns inom företaget. Rapporten riktar sig till alla företags intressenter, däribland etikfundsanalytiker. Atlas Copco verifierar inte sin hållbarhetsredovisning.

Atlas Copco ligger i regelbundna dialoger med flera intressentgrupper och större aktieägare (främst de största etiska fonderna), Amnestys Business Group, Transparency International och företag (inklusive kunder och leverantörer) (Atlas Copco 2005, s 85). Dessa är både informella och formella kontakter genom frågeformulär, intervjuer och besök. Kontakten med etikfonder har mer och mer börjat gälla hållbarhetsarbetet och frågor kring redovisningen ligger nästan aldrig på agendan. Brandhorst-Satzkorn påpekar att alla deras intressenter påverkar deras hållbarhetsredovisning. Företaget har valt att följa GRI:s riktlinjer (Atlas Copco 2005, s. 88). Brandhorst-Satzkorn verkar inte ha en klar uppfattning i frågan huruvida det är kapitalstyrkan eller den etiska tyngden som är avgörande för de etiska fondförvaltarnas inflytande på företaget.

5.2.6 AstraZeneca

Anledning till att vi valde ut AstraZeneca är att de, enligt en av våra respondenter bland förvaltarna, har en föredömlig hållbarhetsredovisning. Det vore därför intressant att undersöka närmre vilken roll förvaltare av etiska fonder har spelat för denna. Företaget får dessutom representera läkemedelsindustrin. Vi intervjuade Malin Ekefalk (2006-12-08) som är chef för företagets avdelning för ansvarsfullt företagande. Uppgifterna i detta avsnitt bygger på sådant som framkom under intervjun om inte någon annan källa uttryckligen ges.

Inom Astra hade man haft miljöredovisning sedan 1992 och år 2000 utökades denna till att bli en hållbarhetsredovisning, som numera upprättas gemensamt för hela koncernen. Orsaken till att företaget började upprätta en hållbarhetsredovisning var ett ökat intresse för sociala frågor från företagets intressenter, och med dessa förstås enligt Ekefalk media, studenter, förvaltare av etiska fonder, anställda och omvärlden i stort. Anledningen för upprättandet av hållbarhetsredovisningen tycks inte ha ändrats. I företagets senaste hållbarhetsredovisning (2005) framkommer att huvudorsaken bakom företagets hållbarhetsredovisning är att upprätthålla eller stärka förtroendekapitalet från intressenter och samhället i stort. Även om ingen speciell intressentgrupp prioriteras, utan hållbarhetsredovisningens tänkta målgrupp är bred, så nämner Ekefalk speciellt anställda, aktieägare, rankinggrupper och förvaltare av etiska fonder.

På AstraZeneca är det delvis samma personer som arbetar med den finansiella redovisningen som med hållbarhetsredovisningen. Dessa arbetar främst med projektledningen och författandet, men även anställda från andra avdelningar medverkar. Datainsamlingen sker också i tvärfunktionella grupper. Företaget sköter upprättandet av hållbarhetsredovisningen internt. Inga utomstående aktörer anlitas direkt i denna process, men dess tillförlitlighet verifieras av Bureau Veritas, som är en extern granskare. I 2005 års hållbarhetsredovisning föreslog Bureau Veritas bland annat att GRI:s riktlinjer skulle följas i större utsträckning för att underlätta branschinterna jämförelser. I nuläget används dessa riktlinjer som en inspirationskälla, men företaget överväger att titta på dem mer noggrant i framtiden då de i och med G3 har blivit mer lätthanterliga. Ekefalk anser dock att det finns brister bland GRI:s riktlinjer vad gäller vissa föreslagna nyckeltal. Som exempel nämner hon nyckeltalet 'antalet utbildningstimmar per anställd i medeltal', vilket är ett tal som säger lite om kvaliteten på och resultaten av en sådan utbildning. På AstraZeneca försöker man hitta nyckeltal som indikatorer på de områden företaget kallar prioriterade, vilket enligt Ekefalk kan vara svårt. Generellt är det bättre att inte mäta alls än att mäta efter måttstockar som inte är optimalt utformade, anser Ekefalk. Risken blir annars lätt att organisationen fokuserar på att förbättra ett visst nyckeltal.

Företaget för en ständig dialog med förvaltare av etiska fonder, en dialog som i stort sett bara rör hållbarhetsarbetet. Synpunkter på själva hållbarhetsredovisningen förekommer endast i ringa omfattning. Då det förekommer kan de i viss mån innefatta önskemål om vissa kvantitativa nyckeltal, men tyngdpunkten ligger på öppenhet och transparens. Om förvaltarna återkommer och deras frågor eller kommentarer upprepar sig tillmötesgår de troligen i kommande hållbarhetsredovisning och på så sätt menar Ekefalk att de kan påverka den. Hon anser att rankinginstitut som SustainAbility⁸ spelar en viktigare roll för hållbarhetsredovisningens utformning, då de till skillnad från förvaltare av etiska fonder fokuserar mer på redovisningshantverket än hållbarhetsarbetet. SustainAbility samlar dock in synpunkter, bland annat från förvaltare av etiska fonder och sammanställer en årlig rapport som AstraZeneca tar till sig, vilket resulterar i en viss indirekt påverkan.

AstraZeneca har av etiska fondförvaltare framhållits som ett företag i framkant på hållbarhetsredovisningsområdet. Ekefalks kommentar på detta är att företaget är anglosvenskt och en enhetlig hållbarhetsredovisning upprättas för hela koncernen. Att man kommit längre på området i England tror hon är en viktig anledning till att hållbarhetsredovisningen ter sig bra relativt många andra svenska företag.

5.2.7 IKEA

IKEA är ett av de onoterade företag vars hållbarhetsredovisning vi tittar närmare på för att utreda orsakerna bakom och influenser på den. Etiska fondförvaltare har inte möjlighet att påverka dessa, då de ej är föremål för handel på börsen, vilket ger ett intressant jämförelsematerial. Vi intervjuade IKEA:s svenska pressansvariga, Eva Stål (2006-12-04). Uppgifterna i detta avsnitt bygger på sådant som framkom under intervjun om inte någon annan källa anges.

IKEA upprättar hållbarhetsredovisning sedan 2003, vilken kan sägas vara en vidareutveckling av den uppförandekod de upprättade år 2000. Anledningarna till att företaget började med hållbarhetsredovisning var att man ville följa upp arbetet kring hållbarhetsfrågorna bättre och att man upplevde ett stort intresse från medarbetare, kunder, NGOs, myndigheter och media. Företaget anlitar viss extern hjälp med att upprätta hållbarhetsredovisningen och arbetar även proaktivt genom att skicka ut den till organisationer, exempelvis Greenpeace, för synpunkter. IKEA skickar också ut den till sina affärspartners, bland annat för att tala om att de jobbar med frågorna och för att bereda möjlighet för synpunkter. IKEA anlitar

⁸ En internationell CSR-rådgivare och think tank. <http://www.sustainability.com/>.

även externa firmor för att verifiera informationen, inklusive oannonserade kontrollbesök hos leverantörer och underleverantörer (IKEA 2005, s. 23).

IKEA håller sig till inom hållbarhetsområdet etablerade redovisningsprinciper om de känner att de tillför något. Det faktum att de inte är börsnoterade gör att de inte har samma krav på sig som börsbolagen och denna frihet har enligt Stål även relevans i hållbarhetsredovisningsfrågor. Stål menar vidare att hållbarhetsredovisning är ett verktyg att följa upp verksamheten med, samt att det även är bra att hållbarhetsredovisa ur kommersiell synvinkel mot bakgrund av det ökade fokus på hållbarhetsfrågor som finns i media, samhälle och inte minst från kunder. En tydlig trend är att mer kvantitativ information har tagits in i rapporteringen de senaste två åren (IKEA 2005 s. 58-60).

5.2.8 Tetra Pak

Tetra Pak började upprätta miljöredovisning 1998, vilken senare utökades till att benämnas miljöredovisning med sociala frågor från början av 2000-talet. Den första hållbarhetsredovisningen kom 2005. Vi intervjuade Agneta Melin, miljöchef på Tetra Pak (2006-12-13). Uppgifterna i detta stycke kommer från intervjun om inte annan källa anges.

Anledningen till att de började arbeta med den här typen av redovisning var enligt Melin en strävan att vara ett ansvarsfullt företag. Ett sådant måste idag bedriva ett hållbarhetsarbete och upprätta hållbarhetsredovisning. Som absolut främsta målgrupp nämns kunderna, det vill säga mejerier och livsmedelsindustrin. I andra hand är det anställda, och inte minst potentiella anställda. Melin anser att upplägget av hållbarhetsredovisningen blir friare eftersom de inte är ett börsbolag. Även om reglering saknas även för börsbolag, har dessa mer bevakning på sig och utvärderas i indexeringar och jämförelser som oberoende aktörer gör av börsbolag. Dessutom gör det faktum att Tetra Pak inte är ett börsbolag att långsiktigheten blir mindre kontroversiell. Om ägarna tycker en idé verkar bra och viktig kan den genomföras under längre tid på ett sätt som ibland kan vara svårt i ett noterat företag.

Hållbarhetsredovisningen upprättas av en sammanställare på Tetra Pak och informationen samlas in i nätverksform där personer har delfunktioner att bidra med information till denna. Externa konsulter hjälper till med redigering och bearbetning och även innehållet. Vidare har de visst samarbete med svenska miljöinstitutet.

Tetra Paks hållbarhetsredovisning är ”GRI-inspirerad” i sin utformning, men följer inte riktlinjerna fullt ut eller rätt av. De synpunkter de får på sin hållbarhetsredovisning kommer inte särskilt mycket från de vanliga redovisningsbyråerna, utan framförallt från etik- och miljökonsulter.

Ingen extern verifiering sker av informationen i hållbarhetsredovisningen. Angående kvalitativ och kvantitativ information säger Melin ”att mäta är att veta”. Det är enligt Melin svårt att hitta data på alla områden, och då blir rapporteringen beskrivande istället, men rapporten ska vara faktainriktad och trovärdig och man ska också berätta om misstag. Tetra Paks hållbarhetsredovisning 2005 bekräftar vad Melin säger, man redovisar många nyckeltal som bevis på det som skrivs och berättar även om incidenter. Föregående års nyckeltal redovisas från upp till tio år tillbaka, vilket visar på resultatet av hållbarhetsarbetet (Tetra Pak 2005).

5.3 Revisorer

5.3.1 Ernst & Young

Vi intervjuade Birgit Flening (2006-12-01) på Ernst & Young för att få ett revisorsperspektiv på forskningsfrågan. Uppgifterna i detta stycke kommer från intervjun.

Ernst & Young erbjuder konsulttjänster på bland annat hållbarhetsredovisningsområdet, från enklare tjänster som förbättring av system och principer för den interna kontrollen till att verifiera en hel hållbarhetsredovisning. Verifiering hör dock till de ovanligare uppdragen.

Flening menar inte att man kan dra några generella slutsatser om vilka som är hållbarhetsredovisningens målgrupp, det är mycket varierande. Motivet till att upprätta en hållbarhetsredovisning brukar vara en vilja att berätta om ett bra hållbarhetsarbete. Det finns även företag som hållbarhetsredovisar främst av varumärkestärkande skäl, men skönmålning är enligt Flening lätt att genomskåda: en trovärdig hållbarhetsredovisning innehåller fördelar, nackdelar, problem och hur man löser dessa.

Flening tycker att utvecklingen på hållbarhetsredovisningsområdet styrs exempelvis av lagkrav och NGOs, men kan inte uttala sig angående etiska fondförvaltare. Däremot säger hon att finansmarknaden generellt vill ha informationen på ett sätt så att de begriper den. Idag är den inte anpassad för

finansmarknaden, som enligt Flening vill ha in informationen i årsredovisningen. Inte heller GRI:s riktlinjer är enligt Flening anpassade efter finansmarknadens behov. Flening poängterar med flera exempel den ofullständighet och bristfällighet hon anser karakteriserar GRI:s riktlinjer.

Under den empiriska undersökningen har vi frilagt en kategori (enligt grundad teori), med innebörden att ekonomiavdelningen generellt inte är särskilt involverad i hållbarhetsredovisningsfrågor, utan snarare marknads- och kommunikationsavdelningarna. Flening håller inte med om att marknadsavdelningen i regel är den avdelning som ansvarar för hållbarhetsredovisningen. Hon menar att man kan hamna på marknadsavdelning på grund av att de är slutsteget i en lång process och att detta även gäller om man har frågor om finansiell redovisning.

5.3.2 Öhrlings PricewaterhouseCoopers

Lars-Olle Larsson, ansvarig för utveckling av Corporate Social Responsibility, på Öhrlings PricewaterhouseCoopers intervjuades (2007-01-09) för att få ytterligare ett revisorsperspektiv på forskningsfrågan. Larsson är även en av Sveriges mest sakkunniga på hållbarhetsredovisningsområdet. Detta avsnitt bygger på information som framkom under intervjun om inget annat anges.

Öhrlings PricewaterhouseCoopers agerar både som rådgivare åt företagen i hållbarhetsredovisningsfrågor och som bestyrkare och granskare av sådana redovisningar. Den legala delen av angivandet av hållbarhetsinformation, det vill säga redogörandet av icke-finansiella risker i förvaltningsberättelsen, omfattas av revisionen av årsredovisningen. Då en hållbarhetsredovisning bestyrks följs internationell standard för bestyrkande av icke-finansiell information (International Standard on Assurance Engagements 3000) och den nationella standard som ges ut av FAR. Ett bestyrkande innebär att de kriterier som bolaget ställt upp för sin hållbarhetsredovisning är uppfyllda. Det är dock upp till bolagen själva att ställa upp dessa kriterier och olika intressenter har naturligtvis olika uppfattningar om lämpligheten i detta. Larsson nämner som exempel att företaget kan välja att inte följa GRI:s riktlinjer och kriterier, utan hitta på egna. Ett bestyrkande säger i sådana fall inte så mycket. Det är ovanligt i Sverige att hållbarhetsredovisningar bestyrks medan det i USA, Storbritannien och Japan är betydligt vanligare. Av dem som driver på mot en ökad extern granskning nämner Larsson Finansanalytikernas förening, GRI och FAR. Finansanalytikernas förening menar att hållbarhetsinformationen är värdepåverkande och vill ha in den i årsredovisningen och GRI rekommenderar att hållbarhetsredovisningen ska

bestyrkas externt. Larsson har ingen direkt uppfattning om hur pass aktiva de etiska fondförvaltarna är i dessa påtryckningar.

Larsson anser inte att hållbarhetsredovisningen tillfredsställer de behov som finansmarknaden har idag, men att utvecklingen går mot en mer finansanalytikeranpassad sådan. Idag saknar finansmarknaden den information som önskas: hur företaget genom sin innovativa förmåga anpassar sina produkter till de förändringar som är nödvändiga för en hållbar utveckling. Larsson tycker också att det är uppenbart att de etiska fondförvaltarna inte får sitt informationsbehov tillgodosett av företagets hållbarhetsredovisningar eftersom de skickar ut en mängd frågor till företagen som de inte fått svar på genom redovisningen.

Målsättningen med GRI:s riktlinjer är att alla intressenter ska få svar på sina frågor och Larsson anser att om riktlinjerna följs så täcks i stort sett det behov som förvaltare av etiska fonder och finansmarknaden har. Det finns dock alltid särintressen, bolagen kan inte ge ut ”bombmattor” med information för att tillgodose alla dessa utan måste bli bättre på intressentdialog. Först måste de identifiera betydande intressenter och därefter föra en dialog om vilka krav de har på företaget. Idag vänder sig hållbarhetsredovisningen enligt Larsson ofta till leverantörer, kunder, NGOs och den egna personalen. Han menar att en förändring är förestående och att företagen allt oftare vill nå ut till analytiker, investerare, institutionella placerare och fonder med sin hållbarhetsredovisning. Den finansiella sektorns intresse ökar också i takt med att hållbarhetsfrågor blir mer och mer värdepåverkande. Men om företagen inte riktar hållbarhetsredovisningen till dessa intressenter finns det inte mycket för dem att analysera och detta fokus saknas ofta i nuläget, menar Larsson.

Larsson tror att förvaltare av etiska fonder säkerligen har en viktig inverkan på hållbarhetsredovisningen som påtryckare, men understryker att traditionella fonders påverkan i regel är större på börsföretagen. Detta eftersom de etiska fonderna är nischade och små i jämförelse med de traditionella och att företagen därför inte ser dem som en lika viktig intressent. Trycket från de traditionella fonderna på företagen har enligt Larsson ökat betydligt sedan Principles for Responsible Investment (PRI) lanserades i början av 2006.

Dessa principer har utvecklats i FN-regi av en partssammansatt grupp, med representanter från världens största institutionella investerare, myndigheter, NGOs och universitetssfären. I början av 2007 hade ett hundratal stora internationella fondförvaltare, med totalt över 5 biljoner USD i fondförmögenhet, skrivit under dessa principer, däribland Folksam och Banco. (PRI hemsida, 2007-01-09)

PRI har tillsammans med utvecklingen av GRI:s riktlinjer och internationell standard för bestyrkande betytt mest för utvecklingen av hållbarhetsredovisningen, enligt Larsson. Dessa faktorer har gemensamt att de fokuserar på finansmarknadens behov och diskuterar värdepåverkan.

När det gäller information på kvalitativ och kvantitativ form anser Larsson att båda behövs och att även finansmarknaden vill ha det så. Han menar att hållbarhetsredovisningen ska innehålla en diskussion om företagets förmåga att möta nya krav, exempelvis hur de ska bete sig när oljan fasas ut, och att kvalitativ information kommer att spela en fortsatt stor roll.

5.4 Kapitelavslutning

Enligt vårt metodologiska tillvägagångssätt ska empiriinsamlingen fortgå tills begrepp börjar utkristallisera sig och teoretisk mättnad nås då svaren upprepas. Vi anser att vi har uppnått en sådan vid denna punkt. Analysen av det empiriska materialet i detta och föregående kapitel kommer att presenteras i nästkommande kapitel.

Det finns flera intressanta aspekter av empirin att peka på. Till att börja med är den främsta anledningen till att börja hållbarhetsredovisa antingen externt eller internt tryck. Målgruppen är dock mer spridd men man kan se mönster som pekar på att etikfönderna blir allt viktigare, men att framförallt kunder, och även anställda, är viktiga enligt flera företag. Vilka som tar fram eller sammanställer hållbarhetsredovisningen varierar från företag till företag, men en gemensam tendens som kan skönjas är att informationsavdelningen ofta är involverad mer än ekonomiavdelningen. Vid flera tillfällen märktes detta med slående tydlighet då vi kontaktade företagen och utan diskussion eller tvekan blev förpassade från ekonomiavdelningen till informations- eller marknadsavdelningen.

Alla företag ligger i dialog med förvaltare av etiska fonder men dessa berör mycket sällan hållbarhetsredovisningsfrågor. När förvaltarna kommer med påpekanden eller kommentarer verkar företagen benägna att ändra sig efter dessa, men generellt är företagen av uppfattningen att det är själva verksamheten snarare än redovisningen som är av intresse för förvaltarna. Dock finns ett företag (Trelleborg) som valt att följa GRI:s riktlinjer och därför väljer att nedprioritera rekommendationer från etiska fondförvaltare kring redovisningen. De flesta företagen använder endast GRI:s riktlinjer som någon form av kompass, främst eftersom riktlinjerna upplevs som bristfälliga.

Företagen verkar också samstämmiga då det gäller kvantitativ information som efterfrågas allt mer från finansmarknaden. Detta skulle kunna hjälpa och öka jämförbarheten företagen emellan. Till sist kan man nämna att nästan alla företag tycker att etiska fondbörvaltare är viktiga på grund av deras tyngd i etiska frågor.

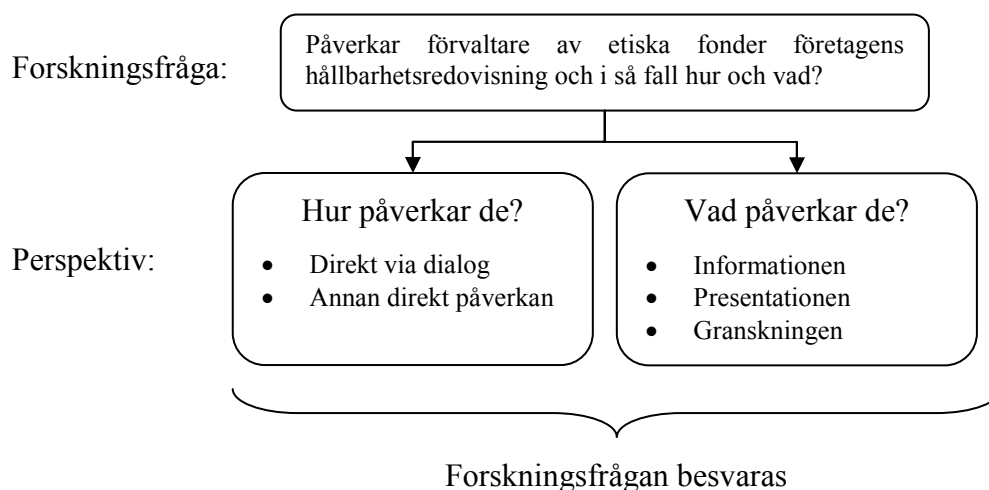
6 SLUTDISKUSSION

I detta avslutande kapitel avser vi knyta samman studiens olika delar och presentera våra slutsatser. Vi kommer i nästa avsnitt att analysera och systematisera den empiri vi presenterat i de två föregående kapitlen och besvara forskningsfrågan utifrån denna. Detta svar fungerar sedan som utgångspunkt för en diskussion kring uppsatsens teoretiska bidrag, i vilken vi knyter an till de teorier som presenterats i litteraturgenomgången. Kapitlet avslutas med våra reflektioner över studiens slutsatser och förslag till fortsatt forskning.

6.1 Forskningsfrågan besvaras utifrån empirin

För att besvara forskningsfrågan analyseras studiens empiriska underlag. Denna analys struktureras utifrån de två perspektiv på forskningsfrågan som vi i uppsatsens syfte redogjort för, vilket illustreras i figuren nedan.

Inledningsvis besvarar vi frågan om förvaltare av etiska fonder alls påverkar hållbarhetsredovisningen (6.1.1). Därefter beskrivs *hur* förvaltarna påverkar hållbarhetsredovisningen (6.1.2) och sedan analyseras *vad* de påverkar (6.1.3).

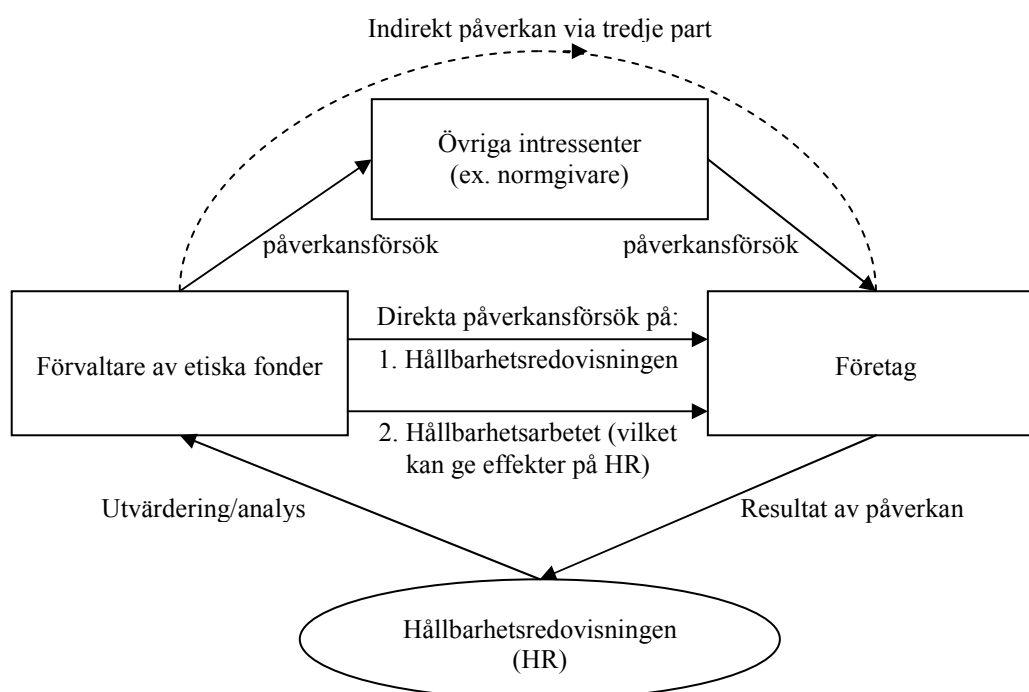

Figur 6.1: Hur forskningsfrågan besvaras.

6.1.1 Påverkar förvaltare av etiska fonder hållbarhetsredovisningen?

En utgångspunkt för vidare analys är huruvida förvaltare av etiska fonder överhuvudtaget påverkar hållbarhetsredovisningen genom en direkt kontakt med företag. För att ge ett kort svar på frågan kan vi konstatera att: ja, en viss påverkan sker på detta sätt. Om detta är samtliga respondenter eniga. Detta konstaterande behöver naturligtvis utvecklas och de naturliga följdfrågorna blir: hur och vad påverkar de? Respondenternas enighet är mindre i detta avseende och dessa följdfrågor utreds i de två följande avsnitten.

6.1.2 Hur påverkar de?

Figur 6.2: Påverkanskanaler för etiska fondförvaltare

Påverkanskanaler

I figuren ovan illustreras hur förvaltare av etiska fonder principiellt kan påverka ett företags hållbarhetsredovisning på ett antal olika sätt. Fondförvaltarna kan ta direkt kontakt med företaget och utan mellanled försöka att påverka dess hållbarhetsredovisning. Förvaltarna kan även påverka hållbarhetsredovisningen genom att vända sig med synpunkter till externa inflytelserika grupper, som exempelvis konsulter eller GRI, men denna form av indirekta påverkan faller utanför uppsatsens ramar.

När det gäller direkt kontakt mellan förvaltarna och ett företag kan hållbarhetsredovisningen påverkas på två sätt. Fondförvaltarna kan antingen i dialogen med företagen försöka påverka hållbarhetsredovisningen i sig eller försöka påverka det bakomliggande hållbarhetsarbetet och efterlysa allmän transparens. Utifrån intervjuerna med fondförvaltarna verkar det andra alternativet, dialog kring hållbarhetsarbetet vara det vanligaste. Förvaltarna menar att det viktiga i slutändan är vad som görs, inte vad som sägs. Men med sådan fokus påverkar förvaltarna indirekt vad som tas upp i hållbarhetsredovisningen. Som exempel kan en förvaltare ha önskemål om att ett företag ska sänka utsläppen av koldioxid och att man ska berätta om detta i hållbarhetsredovisningen är införstått även om det inte påpekas uttryckligen. Det är intressant att den mesta direkta påverkan från fondförvaltarna på företagens hållbarhetsredovisningar på detta sätt är ett resultat av en dialog som inte primärt handlar om hållbarhetsredovisningen, utan hur företagen ska kunna förbättra verksamheten i hållbarhetsfrågor.

Metoder för att påverka

Förvaltare av etiska fonder nämns av företagen i samma andetag som andra målgrupper för hållbarhetsredovisningen, vilket tyder på att de inte är en speciellt prioriterad intressent i sammanhanget. Frågan om vilken målgrupp företagen har för sin hållbarhetsredovisning torde åtminstone implicit ha stor inverkan på vilken information den innehåller samt hur denna information framställs för att täcka målgruppens önskemål. Vårt empiriska underlag visar inte på några tydliga skillnader mellan de börsnoterade och de onoterade företagens hållbarhetsredovisningar eller vem som påverkar dessa. Också detta faktum indikerar att de etiska fondförvaltarens påverkan är begränsad. Det som företagen redovisar förefaller i mångt och mycket vara ett resultat av hur de tolkar olika intressenters önskemål och krav och de verkar inte i allmänhet explicit fokusera på någon speciell intressent. Däremot verkar företagen allt som oftast ta hänsyn till synpunkter från förvaltare av etiska fonder. Förvaltarens makt att påverka främst hållbarhetsarbetet men även hållbarhetsredovisningen uppges baseras både på vikten av fondkapitalet och på förvaltarens tyngd i etiska frågor. Tyngden i etiska frågor och risken för negativ publicitet verkar emellertid vara viktigare än det än så länge relativt begränsade fondkapitalet. Men fondkapitalet och även kvalitetsstämpeln att vara godkänd för etikfonder utgör för företagen viktiga incitament för att tillmötesgå förvaltarens önskemål och synpunkter.

Förvaltarna utnyttjar sedan sin makt att påverka på ganska likartade sätt. Samtliga kan utesluta företag som bryter mot de för fonden uppsatta etiska kriterierna, vilket potentiellt både skadar företagets ekonomi och framförallt anseende. Flera av dem är aktiva på bolagsstämmor, där de utnyttjar sin rösträtt för att uppnå sina ändamål. I övrigt framförs synpunkter via dialog som kan bestå av intervju, skriftlig korrespondens, etcetera.

6.1.3 Vad påverkar de?

Informationen

Efter intervjuer med förvaltare och företag bedömer vi att påverkan av informationen i hållbarhetsredovisningen i huvudsak rör önskemål om mer kvantitativ information. Därigenom kan man få intrycket av att hållbarhetsredovisningen går emot att bli mer lik den finansiella redovisningen och att förvaltarna av etiska fonder driver på denna utveckling.

Vad vill fondförvaltarna?

Fondförvaltarna verkar vara samstämmiga i ett allmänt önskemål om ökad transparens i företagets hållbarhetsarbete. Detta förefaller vara den viktigaste punkten för dem i redovisningssynpunkt. Vad gäller det mer specifika innehållet finns inte motsvarande samstämmighet. Både Banco och Robur ser kvantitativ och kvalitativ information som komplement till varandra, men verkar trycka på för att få se något mer kvantitativ information i hållbarhetsredovisningen. Anna Nilsson på Robur påpekar samtidigt att nyckeltal lätt kan vara missvisande och Sasja Beslik på Banco ser inte dylik information som en nödvändighet utan som en fördel. GES är än mer positiva till en kvantitativ konkretisering av hållbarhetsredovisningen.

Vad säger företagen?

Flera av företagsrepresentanterna uppger att då förvaltare av etiska fonder har synpunkter på informationen i hållbarhetsredovisningen så handlar det ofta om önskemål om mer kvantitativa nyckeltal. Både på Trelleborg, Lindex och även TeliaSonera säger man sig ha fått sådana önskemål.

Hur påverkar fondförvaltarna?

Empirin tyder på att de förvaltare vi studerat i viss mån driver på utvecklingen mot kvantifiering av hållbarhetsredovisningen. Vi upplever att både förvaltare och företag ser det som lättare att följa upp kvantitativa mål och att dessa tilldelas högre auktoritet än mål som är uttryckta kvalitativt. I och med att hållbarhetsredovisningen tycks gå mot ökad kvantifiering blir den också mer lik den finansiella motsvarigheten.

Vi kan samtidigt konstatera att hållbarhetsredovisningarna som företagen framställer generellt fokuserar på miljöaspekter och därefter sociala aspekter, medan den ekonomiska dimensionen av hållbar utveckling knappt finns med. Företagen menar kanske att denna redovisas i den ordinarie årsredovisningen. Möjligen vet de inte hur den ekonomiska dimensionen ska redovisas i detta sammanhang, eller upplever man att den inte efterfrågas. Inga av de förvaltare av

etiska fonder som vi undersökt efterfrågar uttryckligen information kring den ekonomiska dimensionen av hållbar utveckling. Den bristande kopplingen mellan ekonomi och hållbarhet kan vara en orsak till de traditionella investerarnas svaga intresse för hållbarhetsredovisningar, då de upplever att detta informationsbehov inte täcks. Å andra sidan upplever företagen att intresset för hållbarhetsinformation är litet från dessa investerare. Det är oklart om etiska fondförvaltare vill eller kan påverka hållbarhetsredovisningen mot att bli mer användbar för utvärdering av ett investeringsobjekts finansiella attraktivitet (inklusive de ekonomiska aspekterna av hållbarhetsfrågorna). De etiska fondförvaltare vi har undersökt använder hållbarhetsredovisningen för att avgöra om företagen lever upp till deras etiska kriterier och inte för att avgöra finansiell attraktivitet. Vi ser därför inte i nuläget att dessa direkt påverkar hållbarhetsredovisningen i en riktning som gynnar traditionella investerare. I och med förvaltarnas positiva attityd till GRI:s riktlinjer, som enligt Lars-Olle Larsson på Öhrlings PricewaterhouseCoopers fokuserar på finansmarknadens behov, sker en mer indirekt påverkan mot en hållbarhetsredovisning som är mer lämpad för att bedöma ekonomiska konsekvenser. Intressant att notera är den disparata syn som de bägge företrädarna för revisorsbranschen har på GRI:s riktlinjer. Medan Lars-Olle Larsson anser att finansmarknadens behov tillfredsställs av riktlinjerna så hävdar Birgit Flening på Ernst & Young att de inte gör det.

Presentationen

Hållbarhetsredovisning i dess nuvarande frivilliga form gör som synes i föregående kapitel att formen inte på långt när är lika bestämd som för finansiell rapportering. Överväganden kring utformningen och innehållet är således öppna för företagen. Detta är naturligtvis också den huvudsakliga förklaringen till att utformningen av hållbarhetsredovisningen är väldigt olika från företag till företag. Vilken roll spelar förvaltarna av etiska fonder för att hållbarhetsredovisningen ska bli mer homogen, genom att till exempel uppmuntra till att GRI:s riktlinjer efterlevs?

Vad vill fondförvaltarna?

Det finns ingen entydig åsikt bland fondförvaltarna kring hur en hållbarhetsredovisning bör presenteras. Både Banco och Robur uttrycker att de helst skulle vilja ha in hållbarhetsredovisningen i årsredovisningen, för att få ökad tyngd, ökad kontroll och större genomslag också hos investerare utan särskild etisk inriktning. Inte heller när det gäller efterlevnaden av riktlinjer har förvaltarna några tydliga önskemål. GRI:s riktlinjer är de i stort sett positiva till, men ser samtidigt brister i dem. Ingen av de fondförvaltare vi undersökt ställer krav på att investeringsobjekten följer GRI:s riktlinjer eller några andra sådana, men de

uppmuntrar företagen att ta hänsyn till riktlinjerna eftersom företagen därigenom får hjälp med vad de ska redovisa. I nuläget verkar alltså transparens vara viktigare än följandet av specifika gemensamma riktlinjer.

Vad säger företagen?

Många företag bekräftar att fondförvaltarna varit positiva till att de ska börja använda GRI:s riktlinjer. Bland företagen som undersökts är det flera som uttrycker att de fått vägledning för utformandet av hållbarhetsredovisningen genom GRI:s riktlinjer, men bara ett (Trelleborg) använder dem i princip fullt ut. De upplevs som komplicerade, med en del egendomliga mått, omfattande och därmed onödigt resurskrävande – en bild som bekräftas av Birgit Flening på Ernst & Young. Däremot har inget företag uppgett att förvaltare av etiska fonder haft önskemål om att få se hållbarhetsredovisningen integrerad i årsredovisningen.

Hur påverkar fondförvaltarna?

Förvaltarnas påverkan på presentationen av hållbarhetsredovisningen förefaller vara ringa. Vårt intryck är snarare att det är etik- och miljökonstuler samt reklambyråer som på olika sätt utövar inflytande på presentationen av hållbarhetsredovisningen. Möjligen skulle man kunna påstå att anammandet av GRI:s riktlinjer och därmed en homogenare hållbarhetsredovisning påskyndas av förvaltarnas positiva inställning till dessa riktlinjer. Flera av företagen uppger dock att det är av eget intresse som GRI:s riktlinjer börjar följas, inte av påtryckningar från fondförvaltare. Snarare kan revisorer anses vara drivande i denna fråga.

Granskningen

Det föreligger stor skillnad i fondförvaltarnas syn på hållbarhetsredovisningen som källa för etiska bedömningar. Medan exempelvis Robur betecknade den som ett ”huvuddokument” i den etiska analysen, poängterade Banco att den ”absolut inte” är ett huvuddokument. Möjligen kan orsaken till skillnaden ovan härledas ur det faktum att de har olika syn på tillförlitligheten i hållbarhetsredovisningen. GES utgår från att informationen som ett företag uppger i sin hållbarhetsredovisning är sann. Bancos chef för etikanalys, Sasja Beslik, menade å andra sidan att just bristen på faktakontroll och möjligheterna att skönmåla gjorde dokumentet olämpligt att ensamt lägga till grund för en etisk utvärdering. Den externa granskningen gäller oftast endast metoder för insamlandet av informationen.

Vår uppfattning är att etiska fonders framväxt är helt beroende av förtroendet för dessa och därför bör det för etiska fonder vara mycket angeläget att de företag de

investerar i verkligen uppfyller de uppsatta etiska investeringskriterierna. Fondförvaltarna använder hållbarhetsredovisning tillsammans med andra informationskällor för att undersöka om investeringskriterierna är uppfyllda, men ett stort problem är hur fondförvaltarna ska kunna säkerställa att redovisningen är tillförlitlig, väsentlig och fullständig och att även negativa delar tas upp.

Vad vill fondförvaltarna?

Fondförvaltarna förefaller medvetna om problemet med bristande extern verifiering av den information som delges i företagets hållbarhetsredovisning. Däremot verkar omfattande granskning av sådan art inte särskilt realistisk idag, av struktur- och kostnadsskäl. Därför framför de inga direkta önskemål om att sanningshalten i hållbarhetsredovisningarna ska verifieras av någon extern granskare i sin dialog med företagen. Samtliga uttrycker emellertid på olika sätt en vilja om en transparent redovisning.

Vad säger företagen?

Få av företagen låter externa aktörer verifiera sanningshalten i sin hållbarhetsredovisning och ingen uppger att förvaltare av etiska fonder har haft några konkreta synpunkter i frågan.

Hur påverkar fondförvaltarna?

Ingen av förvaltarna driver direkt på i granskningsfrågan. Längst går förmodligen Banco som är skeptiska mot informationen i hållbarhetsredovisningen och därför har valt att granska företagets arbete på plats. Genom ett sådant agerande signalerar de till företagen att informationen bör granskas av en oberoende part. Om förvaltarnas tryck på företagen ökar i detta avseende, torde fler företag vara intresserade av att anlita en extern granskare.

Den bristande faktakontrollen är ett dilemma som förvaltare av etiska fonder och etikanalytiker står inför och som inte på långa vägar är löst. När det gäller finansiell redovisning är problematiken liknande och även om den utvecklats under en långt längre tid än hållbarhetsredovisning och är reglerad genom lag och normer på ett helt annat sätt så återstår många av problemen även där. Extern granskning och lagstadgade sanktioner är den lösning man valt för den finansiella redovisningen. Frågan om vilken väg som hållbarhetsredovisningen ska gå och varför fondförvaltarna inte driver på för ökad extern granskning i högre grad än de gör har vi i vår empiri inte funnit något tillfredställande svar på. Kanske är det så att fondförvaltarna förlitar sig på att GRI ska mana fram ökad granskning genom rekommendationen om externt bestyrkande, eller anser de att deras branschorganisationer redan driver frågan.

6.2 Studiens teoretiska bidrag

Våra empiriska slutsatser kan lämna ett intressant bidrag i den kontext som målades upp i kapitel 2.

Kriser och skandaler som drivare av normutveckling (Jönsson 1991) verkar stödjas av våra empiriska data. Detta särskilt i ett bredare perspektiv, där inte bara finansiella utan också ekologiska och sociala kriser räknas. Det realiserade eller överhängande hotet om en större miljökatastrof och skandaler om barnarbete och dåliga arbetsförhållanden verkar vara en stark drivkraft bakom strävan att utveckla hållbarhetsredovisningen.

Däremot verkar intressant nog hållbarhetsredovisningen inte variera i någon större utsträckning i den kulturella kontexten, som Jönsson (1991) menar att finansiell och kommunal redovisning gjort. Snarare verkar utvecklingen av hållbarhetsredovisningen i framskridna länder, såsom Storbritannien och Nederländerna, mer eller mindre oförändrad tas över i Sverige med viss tidsförskjutning. Anledningar till detta kan vara att jämfört med kommunal och finansiell redovisning är hållbarhetsredovisningen ännu i ett tidigt skede och den har inte varit föremål för någon större statlig normreglering hittills. Dessutom är det internationella riktlinjer som styr och stora multinationella företag som ligger i framkant av utvecklingen.

I tid av kris och offentlig debatt drivs utvecklingen på av dem som har legitimitet – förvaltare av etiska fonder är en sådan grupp, men framförallt etikanalytiker och kanske även rankningsinstitut har sådan auktoritet. Aktiva professioner verkar driva utvecklingen, vilket ger empiriskt stöd till flera av de teoretiska resonemangen i kapitel 2. Etik konsulter och reklambyråer har enligt vårt empiriska material antydningssvis ett betydande inflytande på utformningen av företagets hållbarhetsredovisning.

Vi har utifrån vårt empiriska underlag samtidigt kunnat konstatera att även om förvaltare av etiska fonder påverkar företagets hållbarhetsredovisning, så är deras inflytande begränsat. Vi har fått indikationer i intervjuer som stöds av tidigare forskning kring att vissa andra intressenter, exempelvis traditionella investerare ibland ser hållbarhetsredovisningen som ett nödvändigt ont, som bör hållas på minimal nivå, vilket går stick i stäv med de etiska förvaltarnas önskemål. De etiska fondförvaltarnas begränsade påverkan kan därmed förstås utifrån intressentteoretiska resonemang, som framhäver att det gäller för företaget att balansera olika intressenters intressen. I denna balansgång spelar enligt Mitchell et al (1997) de olika intressenternas legitimitet en viktig roll, liksom deras makt och hur

angeläget deras anspråk på företaget är. Den kraftiga framväxten av etiska fonder har troligen bidragit till att dessa har fått både ökad makt och legitimitet. Samtidigt har viss kritik riktats mot hur etiska dessa fonder egentligen är och deras trovärdighet har ifrågasatts, vilket kan ha skadat deras legitima ställning. Legitimitet som en av de viktigaste drivande orsakerna bakom företagens beslut är således gemensam för flera av de teoretiska ramverken vi redogjort för i kapitel 2. De etiska fondförvaltarnas makt i kapitalhänseende är också begränsat i relation till traditionella fondförvaltare, som nämns som en viktigare intressent ur påverkanssynpunkt.

I frågan om kvalitativ och kvantitativ information stöds de teoretiska resonemang vi ovan redogjort för av våra empiriska data. Uppfattningen att kvantitativ information är mer tillförlitlig, sann och önskvärd verkar vara spridd. Däremot påpekar flera att det faktum att informationen är kvantitativ naturligtvis inte utgör en garanti för att inte bli lurad heller. Empiri tyder på att kvalitativ information i hållbarhetsredovisningen kommer att spela en fortsatt stor roll även i framtiden.

6.3 Reflektioner över studiens slutsatser

Att försöka etablera påverkansprocesser på en frivillig redovisning är naturligtvis ett väldigt svårbemästrat område med snåriga kausalsamband, präglad av svåra metodologiska överväganden och möjliga felkällor. Icke desto mindre är området intressant, så svårigheter bör inte leda till att man undviker ämnet. Ett antal reflektioner är dock på sin plats.

I enlighet med vårt metodologiska tillvägagångssätt, grundad teori, har vi upprepat empiriinsamlingen tills svaren upprepade sig. Detta gäller naturligtvis inte alla svar eller alla nyanser. Fler intervjuer hade varit önskvärt för ett sådant eventuellt resultat. Av ämnets karaktär blir respondenternas svar ofta något svepande och oprecisa, inte utan ett visst inslag av floskler. Likaså skulle troligen observerande närvaro under en längre tid vid de möten förvaltare av etiska fonder genomför med företagen, samt i företagens egna möten i de här frågorna, kasta större ljus på vår forskningsfråga. Likaså hade utökade studier med till exempel etikanalytiker och andra aktörer som också har en aktiv del i den process vi studerar höjt studiens tillförlitlighet. Med hänsyn till uppgiftens omfång har vi dock inte bedömt något sådant vara görligt i vårt fall.

Eftersom området är relativt nytt är teoribildningen inte särskilt välutvecklad. I takt med att en mer specifik teoribildning utkristalliserar sig på området kommer

möjligen fokus att flyttas på ett sätt som hade gjort att vår forskningsfråga besvarats på ett annorlunda sätt.

6.4 Förslag till fortsatta studier

Under arbetet med uppsatsen har vi stött på en hel del frågetecken som kan lämpa sig att rätta ut i framtida forskning. Några av dessa presenteras kort nedan:

Vår empiriska undersökning antyder att det framförallt är de mer passiva användarna av hållbarhetsredovisningen, GES i vårt fall, som skulle vilja se en kvantifiering av den. Med dessa förstås sådana som inte för en dialog eller har för avsikt att aktivt påverka företaget. Det vore intressant att utföra en undersökning på det temat.

Det har varit intressant att notera motsättningen bland våra två respondenter från revisorskåren beträffande åsikten om GRI:s riktlinjers lämplighet för att tillfredsställa den traditionella finansmarknadens behov. Därför vore det intressant att utreda hur vilken åsikt finansanalytikerna själva har i frågan och vilka brister de eventuellt ser med GRI:s riktlinjer idag.

Mycket få hållbarhetsredovisningar från svenska företag verifieras i fråga om dess sanningshalt i nuläget. Ändå används den av många intressenter som om den vore sann. Detta är ett stort problem och det vore intressant att reda ut varför inte hållbarhetsredovisningen granskas i större omfattning i Sverige, när det är vanligare utomlands.

KÄLLFÖRTECKNING

Tryckta källor

Böcker och rapporter

Amalric, Franck (2004), *Assessing the effectiveness and efficiency of SRI products: The impact of engagement on corporate responsibility*, rapport från presentation till den sjätte TBLI konferensen i Amsterdam, November 11-12 2004.

Bell, Judith (1995), *Introduktion till forskningsmetodik*, Studentlitteratur, Lund.

Bryman, Alan & Bell, Emma (2005), *Företagsekonomiska forskningsmetoder*, Liber, Malmö.

DiMaggio, Paul & Powell, Walter W. (1991), *The new institutionalism in organisational analysis*, The University of Chicago Press, Chicago, USA.

Elkington, John (1999), *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of the 21st Century Business*, Capstone, Oxford, UK.

Environics International i samarbete med The Prince of Wales Business Leaders Forum och The Conference Board (1999), *The Millennium Poll on Corporate Social Responsibility*, Toronto, Canada.

EU-kommissionen (2001), *Grönbok: Främjande av en europeisk ram för företagens sociala ansvar*, Framlagd 2001-07-18, Bryssel, Belgien.

Flening, Birgit (2005), *Finansmarknaden, miljön och redovisningen*, Naturvårdsverket Rapport, nr 5521, Stockholm.

Freeman, Edward R. (1984), *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Pitman, Boston, USA.

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2003) *Förgängligt förtroende*, i Holmberg, S, Weibull, L (red) *Fåfångans marknad*, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Horn af Rantzien, Mia (2003), *Företagens sociala ansvar – den internationella utvecklingen i ett svenskt perspektiv*, artikel i antologin ”Det globala ansvaret – sjutton röster om internationellt företagande och etik”, Ekerlids förlag, Stockholm.

Jacobsen, Ingvar Dag (2002), *Vad, hur och varför om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*, Studentlitteratur, Lund.

Kawamura, Masahiko (2002), *How Socially Responsible Investment (SRI) Could Redefine Corporate Excellence in the 21st Century*, Research Paper Series, nr160, s. 12-23, NLI Research Institute, Tokyo, Japan.

Kvale, Steinar (1997), *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund.

Landes, David (1998), *The wealth and poverty of nations*, W Norton, London, UK.

Louche, Celine (2004), *Ethical Investment - Processes and mechanisms of institutionalisation in the Netherlands 1990-2002*, Doktorsavhandling, Erasmus University, Rotterdam, Nederländerna.

Malm, Jens & Jonasson, Susanne (2002), *Investerare och Corporate Social Responsibility – En komparativ studie mellan önskad och redovisad information*, Magisteruppsats, Företagsekonomiska Institutionen, Göteborgs Universitet.

Möller, Jan; Sjöholm, Maria & Öster, Matilda (2005), *Corporate Social Responsibility – vilken information lämnas i årsredovisningen av företagen på Stockholmsbörsens A-lista*, Magisteruppsats, School of Economics and Commercial Law, Göteborgs Universitet.

Owen, David L. (2003), *Recent developments in European social and environmental reporting and auditing practice – A critical evaluation and tentative prognosis*, Research Paper Series, nr 3, International Centre for Corporate Social Responsibility, Nottingham University, UK.

Porter, Theodore M. (1995), *Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life*, Princeton University Press, New Jersey, USA.

Stiglitz, Joseph (2006), *Making Globalization Work: The Next Step to Global Justice*, Penguin, London, UK.

Vogel, David (2005), *The Market for Virtue: The Potential and Limits of Corporate Social Responsibility*, Brookings, Washington D.C., USA.

Worldwatch Institute (2006), *Vital signs 2006-2007*, W Norton, London, UK.

WRI (2005), *Millennium Ecosystem Assessment: Ecosystems and Human Well-being – Synthesis*, Island Press, Washington D.C., USA.

Artiklar

Chua, Wai Fong (1996), Teaching and Learning only the Language of Numbers – Monolingualism in a Multilingual World, *Critical Perspectives on Accounting*, nr 7, s. 129-156.

Clarkson, Max B.E. (1995), A Stakeholder Framework for Analyzing and Evaluating Corporate Social Performance, *The Academy of Management Review*, nr 1, s. 92-117.

Doane, Deborah (2005), Beyond corporate social responsibility: minnows, mammoths and markets, *Futures*, nr 37, s. 215-229.

Doh, Jonathan P. & Guay, Terrence R. (2006), Corporate Social Responsibility, Public Policy, and NGO Activism in Europe and the United States: An Institutional-Stakeholder Perspective, *Journal of Management Studies*, nr 1, s. 47-73.

Donaldson, Thomas & Preston, Lee E. (1995), The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications, *The Academy of Management Review*, nr 1, s. 65-91.

Enquist, Bo; Johnson, Mikael & Skalen, Per (2006), Adoption of corporate social responsibility - incorporating a stakeholder perspective, *Qualitative Research in Accounting and Management*, nr 3, s. 188-207.

Entine, Jon (2003), The Myth of Social Investing, *Organization & Environment*, nr 3, s. 352-368.

Freeman, Edward R.; Wicks, Andrew C. & Parmar, Bidhan (2004), Stakeholder Theory and “The Corporate Objective Revisited”, *Organization Science*, nr 3, s. 364-369.

Friedman, Andrew L. & Miles, Samantha (2002), Developing Stakeholder Theory, *Journal of Management Studies*, nr 1, s. 1-21.

Hockerts, Kai & Moir, Lance (2004), Communicating Corporate Responsibility to Investors: The Changing Role of the Investor Relations Function, *Journal of Business Ethics*, nr 52, s. 85-98.

Hummels, Harry & Timmer, Diederik (2004), Investors in Need of Social, Ethical, and Environmental Information, *Journal of Business Ethics*, nr 52, s. 73-84.

Jönsson, Sten (1991), Role Making for Accounting while the State is Watching, *Accounting, Organizations and Society*, nr 5/6, s. 521-546.

Konrad, Astrid; Steurer, Reinhard; Langer, Markus E. & Martinuzzi, André (2006), Empirical Findings on Business–Society Relations in Europe, *Journal of Business Ethics*, nr 63, s. 89-105.

Larsson, Lars-Olle & Norregårdh, Marie (2003), Från ”Tyst vår” till krav på oberoende granskning av hållbarhetsredovisningar, *Balans*, nr 11.

Michelson, Grant; Wailes Nick; van der Laan, Sandra & Frost Geoff (2004), Ethical Investment Processes and Outcomes, *Journal of Business Ethics*, nr 52, s. 1-10.

Mitchell, Ronald K.; Agle, Bradley R. & Wood, Donna J. (1997), Toward a Theory of Stakeholder Identification and Salience: Defining the Principle of Who and What Really Counts, *The Academy of Management Review*, nr 4, s. 853-886.

O’Neill, Kate (2004), Transnational Protest: States, Circuses, and Conflict at the Frontline of Global Politics, *International Studies Review*, nr 4, s. 233-251.

O’Rourke, Anastasia (2003), A New politics of Engagement: Shareholder Activism for Corporate Social Responsibility, *Business Strategy and the Environment*, nr 12, s. 227-239.

Pedersen, Esben Rahbek (2006), Making Corporate Social Responsibility (CSR) Operable: How Companies Translate Stakeholder Dialogue into Practice, *Business and Society Review*, nr 1, s. 137-163.

Precht, Elisabeth (2005), Vem vill revidera socialt ansvar?, *Balans*, nr 2, s. 24-31.

Quattrone, Paolo (2006), The Possibility of the Testimony: A Case for Case Study Research. *Organisation Connexions*, nr 1, s. 143-157.

Roberts, Robin W (1992), Determinants of Corporate Social Responsibility Disclosure: An Application of Stakeholder Theory, *Accounting, Organization and Society*, nr 6, s. 595-612.

Roman, Joseph (2004), The trade union solution or the NGO problem? The fight for global labour rights, *Development in Practice*, nr 1 & 2, s. 100-109.

Schepers, Donald H. & Sethi, Prakash S. (2003), Do Socially Responsible Funds Actually Deliver What They Promise?, *Business and Society Review*, nr 1, s. 11-32.

Scholtens, Bert (2006), Finance as a Driver of Corporate Social Responsibility, *Journal of Business Ethics*, nr 68, s. 19-33.

Sparkes, Russell & Cowton, Christopher J. (2004), The Maturing Of Socially Responsible Investment: A Review Of The Developing Link With Corporate Social Responsibility, *Journal of Business Ethics*, nr 52, s. 45-57.

Steurer, Reinhard; Langer, Markus E.; Konrad, Astrid & Martinuzzi, André (2005), Corporations, Stakeholders and Sustainable Development I: A Theoretical Exploration of Business–Society Relations, *Journal of Business Ethics*, nr 61, s. 263-281.

Townley, Barbara; Cooper, J. David & Oakes, Leslie (2003), Performance Measures and the Rationalization of Organizations, *Organization Studies*, nr. 7, s. 1045-1071.

Whitehouse, Lisa (2006), Corporate Social Responsibility: Views from the Frontline, *Journal of Business Ethics*, nr 63, s. 279-296.

Willmott, Hugh C.; Puxty, Anthony G.; Robson, Keith; Cooper, David J. & Lowe, Anthony E. (1992), Regulation of Accountancy and Accountants: A Comparative Analysis of Accounting for Research and Development in Four Advanced Capitalist Countries, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, nr 2, s. 32-56.

Elektroniska källor

Rapporter

EEA (2005), *The European Environment State and Outlook Report 2005*, hämtad 2006-12-14 från Internet:

http://reports.eea.europa.eu/state_of_environment_report_2005_1/en

Eurosif (2005), *Transparency Guidelines for addressing ESG issues within institutional investment*, First draft for external piloting, hämtad 2006-12-17 från Internet:

http://www.eurosif.org/publications/other_guidelines

FEE (2004), *Call for Action: Assurance for Sustainability*, hämtad 2006-11-18 från Internet:

http://www.fee.be/publications/default.asp?library_ref=4&content_ref=256

GRI (2006a), *Sustainability Reporting Guidelines*, hämtad 2006-12-26 från Internet:

http://www.globalreporting.org/NR/rdonlyres/A1FB5501-B0DE-4B69-A90027DD8A4C2839/0/G3_GuidelinesENG.pdf

GRI (2006b), *Everything you need to know about the G3 Guidelines – past, present, and future*, hämtad 2006-12-26 från Internet:

http://www.globalreporting.org/NR/rdonlyres/4E400400-F7DD-4A90-BE21-99BEC4302D4C/0/G3_Past_Present_Future.pdf

H M Treasury (2006), *Stern Review Report on the Economics of Climate Change*, hämtad 2006-12-14 från Internet:

http://www.hmtreasury.gov.uk/independent_reviews/stern_review_economics_climate_change/stern_review_report.cfm

Larsson, Lars-Olle (2006), *The Swedish Sustainability Reporting Context*, hämtad 2007-01-09 från Internet:

[http://www.pwc.com/extweb/challenges.nsf/docid/cca8ec29c34fdc9f802570dc0039dd68/\\$file/sustainability_reporting_in_sweden.pdf](http://www.pwc.com/extweb/challenges.nsf/docid/cca8ec29c34fdc9f802570dc0039dd68/$file/sustainability_reporting_in_sweden.pdf)

Skillius, Åsa (2005), *Etiska fonder 2005*, hämtad 2006-11-22 från Internet:

<http://folksam.se/resurser/pdf/Etikfondindex%202005.pdf>

Social Investment Forum (2006), *2005 Report on Socially Responsible Investing Trends in the United States*, hämtad 2006-11-15 från Internet:

http://www.socialinvest.org/areas/research/trends/SRI_Trends_Report_2005.pdf

UNEP, Standard & Poor's & SustainAbility (2006), *Tomorrow's Value – The Global Reporters 2006 Survey of Corporate Sustainability Reporting*, hämtad 2006-11-18 från Internet:

<http://www.sustainability.com/insight/research-article.asp?id=865>

United Nations (2002), *Report of the World Summit on Sustainable Development* hämtad 2006-12-14 från Internet:

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/636/93/PDF/N0263693.pdf?OpenElement>

WCED (1987), *Our common future*, hämtad 2006-11-26 från Internet:

http://www.are.admin.ch/are/en/nachhaltig/international_uno/unterseite02330/

World Economic Forum (2003), *Annual Meeting 2003 report - Building Trust*, hämtad 2006-12-27 från Internet:

<http://www.weforum.org/pdf/SummitReports/am2003.pdf>

WWF International (2006), *Living Planet Report 2006*, hämtad 2006-12-11 från Internet:

http://www.panda.org/news_facts/publications/living_planet_report/index.cfm

Officiella hemsidor

Banco hemsida, hämtad från Internet 2006-12-17

www.banco.se

Folksam hemsida, hämtad från Internet 2006-11-27

<http://www.folksam.se/kapital/index.htm>

GRI hemsida, hämtad från Internet 2006-11-23

<http://www.globalreporting.org/AboutGRI/FAQs/FAQSustainabilityReporting.htm>

KPA hemsida, hämtad från Internet 2006-12-01

http://www.kpa.se/mallar/Sida_____596.aspx

PRI hemsida, hämtad från Internet 2007-01-09

<http://www.unpri.org/signatories/>

Robur hemsida, hämtad från Internet 2006-11-25

http://www.robur.se/RT/OrdinaryPage___635.aspx

Artiklar

Aspelin, Leif (2005), Intresset för etiska placeringar ökar - Men fonderna med etisk inriktning har gått sämre än snittet, *Svenska Dagbladet*, 2005-03-05, hämtad 2006-11-23 från www.mediarkivet.se

Björling, Sanna (2002), Viktigare konsumera än rösta, *Dagens Nyheter*, 2002-12-10, hämtad 2006-11-27 från Internet:

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=86725>

Strandberg, Jesper (2006), De bästa fondportföljerna för miljömedvetna, *Placera.nu*, 2006-12-18, hämtad 2006-12-20 från Internet:

<http://www.avanza.se/aza/press/press.jsp?article=9900>

Företagsinterna källor

AstraZeneca (2005), *Vårt ansvar – ett sammandrag, Från ord till handling*.

Atlas Copco (2005), *Årsredovisning, Hållbarhetsredovisning, Rapport om koncernens styrning*.

Banco (2004), *Banco etiska placeringsregler*, hämtad 2006-11-19 från Internet:

<http://www.banco.se/ombanco.aspx>

IKEA (2005), *Social & Environmental Responsibility, Report*.

Robur (2006), *Robur Ethica*, hämtad 2006-11-19 från Internet:

http://www.robur.se/upload/pdf/robur_ethica.pdf

SCA (2005), *Miljö och socialt ansvar*.

TeliaSonera (2005), *Starkare affärer med Miljö och Hållbar utveckling*.

Tetra Pak (2005) *Environmental and Social Report, A long-term perspective*.

Trelleborg (2005) *Solutions Securing Values, Hållbarhetsredovisning*.

Intervjuer

Beslik, Sasja, Banco, chef för etikanalys och socialt ansvarsfulla investeringar, telefonintervju den 2006-11-30.

Brandhorst-Satzkorn, Anna, Atlas Copco, Samordnare av CSR-frågor, telefonintervju den 2006-12-04.

Bönnelyche, Nina, Folksam, Etikanalytiker, telefonintervju den 2006-11-27.

Danielson, Ulrika, Lindex, Informationschef, telefonintervju den 2006-11-28.

Ekefalk, Malin, AstraZeneca, Chef för ansvarsfullt företagande i Sverige, telefonintervju den 2006-12-08.

Flening, Birgit, Ernst & Young, Auktoriserad revisor, Sustainability Director, telefonintervju den 2006-12-01.

Furugård, Magnus, GES, President and Research Director, telefonintervju den 2006-11-29.

Hellström, Victoria, Trelleborg, Miljöansvarig, telefonintervju den 2006-12-04.

Isaksson, Patrik, SCA, Director Environmental Affairs, telefonintervju den 2006-11-27.

Larsson, Lars-Olle, ansvarig för utveckling av Corporate Social Responsibility, Öhrlings PricewaterhouseCoopers, telefonintervju den 2007-01-09.

Melin, Agneta, Tetra Pak, Miljöchef, telefonintervju den 2006-12-13.

Nilsson, Anna, Swedbank/Robur, ansvarig för Roburs etik- och miljöanalys, telefonintervju den 2006-11-23.

Stål, Eva, IKEA, Pressansvarig, telefonintervju den 2006-12-04.

Vaihia Kari, Telia Sonera, CSR-ansvarig, telefonintervju den 2006-12-07.

Figurförteckning

Figur 1.1: Sambandet mellan problemdiskussion och forskningsfråga.

Figur 2.1: Förklarande figur över frånvaro av teoretisk utgångspunkt.

Figur 2.2: Påverkansprocessen.

Figur 2.3: För uppsatsen relevanta utvecklingar av Intressentteori (fetstil).

Figur 3.1: Sammanfattande figur över metodval för att besvara forskningsfrågan.

Figur 6.1: Hur forskningsfrågan besvaras.

Figur 6.2: Påverkanskanaler för etiska fondförvaltare.

APPENDIX I

Notera att detta är en intervjumall och att frågorna endast fungerat som guide för att täcka in relevanta områden, men att dessa inte följts minutiöst i varje intervju.

INTERVJUMALL: ETISKA FONDFÖRVALTARE

1. Hur använder ni företagens hållbarhetsredovisning (vid urval, analys, dialog, uppföljning, etcetera) och hur viktig är den jämfört med andra informationskällor kring företagens hållbarhetsarbete?
2. Hur förhåller ni er till kvantitativ och kvalitativ information i hållbarhetsredovisningarna och vad är era preferenser när det gäller formen för informationsgivningen?
3. Vilken roll anser du att etiska fondförvaltare spelar för utvecklingen av hållbarhetsredovisningen?
4. I vilken mån berör den fördjupade dialogen ni för med företag frågor om hållbarhetsredovisningen i sig (i kontrast till att enbart innehålla frågor om hållbarhetsarbetet som sådant)?
5. Brukar ni ha synpunkter eller krav på företagens hållbarhetsredovisning? Vad brukar det gälla och hur framförs dem? Kan du ge några exempel synpunkter eller krav ni haft? Tycker du att företagen är benägna att förändra sig efter era synpunkter?
6. Försöker ni påverka företagens hållbarhetsredovisning då det gäller:
 - Vilken information den innehåller?
 - Om och hur den granskas av externa aktörer?
 - Hur den presenteras (pappersformat/PDF/html, separat eller integrerat i årsredovisningen)?
7. Kan du ge exempel på företag där ni har haft inverkan på dess hållbarhetsredovisning?
8. Finns det företag som ni för dialog med som inte kvalificerar sig för portföljen på grund av deras hållbarhetsredovisning?
9. Har ni några fasta gränsnormer för hållbarhetsredovisning och vad är dessa i så fall (såsom att riktlinjer från GRI ska följas)?
10. Vilka bedömer du vara de aktörer som påverkar hållbarhetsredovisningen mest?

11. Mot bakgrund av de frågor jag ställt, är det något du tycker vi har missat som kan vara relevant för oss?

12. Har du förslag på andra lämpliga intervjupersoner för oss?

APPENDIX II

Notera att detta är en intervjumall och att frågorna endast fungerat som guide för att täcka in relevanta områden, men att dessa inte följts minutiöst i varje intervju.

INTERVJUMALL: EXTERNA REVISORER / KONSULTER

1. Vilken är er roll som både konsulter och revisorer när det gäller företagens hållbarhetsredovisning?
2. Till vilka målgrupper menar ni att företagen i regel riktar sin hållbarhetsredovisning?
3. Varför tror du att fler och fler företag väljer att redovisa hållbarhetsinformation fastän det fortfarande är frivilligt? Tror du att företagens motiv till att hållbarhetsredovisa har förändrats under det senaste decenniet?
4. Vad anser du styr utvecklingen av hållbarhetsredovisningen (de viktigaste faktorerna och aktörerna)?
5. Upplever du att företagens hållbarhetsredovisning tillgodoser de önskemål eller behov som finansmarknaden generellt och förvaltare av etiska fonder specifikt har? Känner ni till dessa intressenters behov och önskemål?
6. Enligt flera rapporter (exempelvis Naturvårdsverkets rapport *Finansmarknaden, miljön och redovisningen*) framkommer det att finansmarknaden i regel inte finner företagens hållbarhetsredovisning relevant eller intressant för sina investeringsbeslut. Vad tror du att det beror på? Anser du att finansmarknaden tar något initiativ för att förändra detta förhållande?
7. Anser ni att de etiska fondförvaltarna (någon, några, - vilka? - eller ingen?) kan påverka de motsättningar som finns mellan hållbarhetsredovisningen idag och den viktiga, men tydligen rätt ointresserade målgruppen, traditionella investerare?
8. Hur ser du på att presentera informationen i hållbarhetsredovisningen kvantitativt kontra kvalitativt och vilken är din erfarenhet av hur dels företagen och dels finansmarknaden resonerar i denna fråga?
9. Påverkar förvaltarna av etiska fonder företagens hållbarhetsredovisning då det gäller:
 - a. Vilken information den innehåller?
 - b. Om och hur den granskas av externa aktörer?
 - c. Hur den presenteras (pappersformat/PDF/html, separat eller integrerat i ÅR)?

10. Anser ni att de riktlinjer som finns för hållbarhetsredovisningen (framförallt GRI) tillfredställer de behov/önskemål som förvaltare av etiska fonder har? Vilken roll har finansmarknaden (specifikt förvaltare av etiska fonder) i utvecklandet av dessa normer?
11. Mot bakgrund av de frågor jag ställt, är det något du tycker vi har missat som kan vara relevant för oss?
12. Har du förslag på någon ytterligare person du tycker vi borde prata med eller någon rapport/artikel vi borde läsa?

APPENDIX III

Notera att detta är en intervjumall och att frågorna endast fungerat som guide för att täcka in relevanta områden, men att dessa inte följts minutiöst i varje intervju.

INTERVJUMALL: FÖRETAG

1. Sen när upprättar ni en hållbarhetsredovisning?
2. Av vilka anledningar upprättar ni er hållbarhetsredovisning? (Har de anledningarna förändrats över tiden?)
3. Vilka arbetar med hållbarhetsredovisningen hos er? Arbetar de också med hållbarhetsarbetet? Är det samma avdelningar/personer som tar fram den finansiella rapporteringen också?
4. Anlitar eller konsulterar ni några utomstående aktörer i processen med att ta fram hållbarhetsredovisningen, och i så fall vilka? (etikanalytiker, ”remissyttrande” från etiska fonder, konsulter etc.)
5. Följer ni GRI:s riktlinjer eller några andra sådana för utformandet av er hållbarhetsredovisning?
6. Hur ser du på skillnaden mellan kvantitativ och kvalitativ information i er hållbarhetsredovisning?
7. Till vilka aktörer riktar sig er hållbarhetsredovisning? (Hur viktiga är finansmarknadens intressen? Hur viktiga är förvaltare av etiska fonder? Känner ni till vilket informationsbehov förvaltare av etiska fonder har?)
8. Vilka aktörer påverkar eller har påverkat er hållbarhetsredovisning?
9. För ni en dialog med någon förvaltare av etiska fonder? (Vilken form av dialog för ni? Vem tar initiativ/är drivande?)
10. I vilken utsträckning handlar dialogen om hållbarhetsredovisning?
11. Har förvaltarna av etiska fonder synpunkter eller krav på er hållbarhetsredovisning (informationsinnehåll, presentation, kvalitativ/kvantitativ, extern verifiering)?

12. Hur förhåller ni er till deras synpunkter? Finns det exempel på fall där ni förändrat er hållbarhetsredovisning efter synpunkter från de etiska fondförvaltarna?
13. Har förvaltarna i något avseende varit avgörande för innehållet/utformningen av hållbarhetsredovisningen?
14. Är förvaltare av etiska fonder viktiga intressenter för ert företag när det gäller hållbarhetsredovisningen och är det i så fall på grund av deras finansiella kapital, eller på grund av den tyngd de har i just etiska frågor?
15. Mot bakgrund av de frågor jag ställt, är det något du tycker vi har missat som kan vara relevant för oss?
16. Har du något förslag på andra lämpliga intervjupersoner för oss?

APPENDIX IV

Notera att detta är en intervjumall och att frågorna endast fungerat som guide för att täcka in relevanta områden, men att dessa inte följts minutiöst i varje intervju.

INTERVJUMALL: ONOTERADE FÖRETAG

1. Sen när upprättar ni en hållbarhetsredovisning?
2. Av vilka anledningar upprättar ni er hållbarhetsredovisning? (Har de anledningarna förändrats över tiden?)
3. Vilka arbetar med hållbarhetsredovisningen hos er? Arbetar de också med hållbarhetsarbetet? Är det samma avdelningar/personer som tar fram den finansiella rapporteringen också?
4. Anlitar eller konsulterar ni några utomstående aktörer i processen med att ta fram hållbarhetsredovisningen, och i så fall vilka? (etikanalytiker, ”remissyttrande” från etiska fonder, konsulter etc.)
5. Följer ni GRI:s riktlinjer eller några andra sådana för utformandet av er hållbarhetsredovisning?
6. Hur ser du på skillnaden mellan kvantitativ och kvalitativ information i er hållbarhetsredovisning?
7. Till vilka aktörer riktar sig er hållbarhetsredovisning?
8. Vilka aktörer påverkar eller har påverkat er hållbarhetsredovisning?
9. Gör det faktum att ni inte är ett börsbolag att er hållbarhetsredovisning skiljer sig från börsbolagens. I så fall hur och vad anser du att det beror på?
10. Mot bakgrund av de frågor jag ställt, är det något du tycker vi har missat som kan vara relevant för oss?
11. Har du något förslag på andra lämpliga intervjupersoner för oss?